

13e jaargang no. 4
15 december 1994

Gildebrief

Een foto uit 1916 van de zeer oude standerdmolen bij Ede. Dit ter gelegenheid van het vorige maand verschenen standerdmolenboek. In een volgende Gildebrief meer hierover.

VRIJWILLIGE
MOLENAARS
HET GILDE VAN

HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

DE GILDEBRIEF

Verenigingsorgaan van het Gilde van Vrijwillige Molenaars. Verschijnt 4x per jaar.
Oplage 1600 exemplaren.

Redactie: G.J. Pouw, D.J. Braay, J.P. Kurver en P. de Moes

Redactie-adres: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
p/a Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden

Secretariaat: Het Gilde van Vrijwillige Molenaars
Nieuwe Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Postgirorekening: 2144780 t.n.v.:
Het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Naarden

BESTUUR

Voorzitter: Dick-Jan Braay,
De Omloop 18, 1566 GW Assendelft
tel. 02987-5763

Secretaris: Boudewijn van Weel,
Nw. Bussummerweg 92, 1272 CK Huizen,
tel. 02152-51695

Penningmeester: Gerard Barendse,
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk, tel. 01749-45580.

Examencoördinator: Jan Spruit,
Molenviergang 8, 2761 BK Zevenhuizen,
tel. 01802-2613

ADVERTENTIES

Voor bedrijven of instellingen, die materialen en/of diensten aanbieden welke direct of indirect te maken hebben met de molens, staat de mogelijkheid open te adverteren.
Advertentietarieven op aanvraag.

Plaatsing van artikelen van niet-redacteuren behoeft niet te betekenen, dat de vermelde meningen of gegevens het inzicht van de redactie weergeven.

Wat kost het Gilde u?

Lid in opleiding f 30,-

Minimum leeftijd 16 jaar

Dit is inclusief een collectieve WA-verzekering.

Geslaagd lid f 30,-

Dit wordt men na geslaagd te zijn voor het examen

Ook deze leden vallen onder de WA-verzekering.

Speciaal donateur f 30,-

Deze leden hebben te kennen gegeven niet in opleiding te gaan maar willen wel het cursuspakket ontvangen.

Donateurs f 15,-

Hiermede bent u ondersteunend lid.

Men ontvangt viermaal per jaar ons orgaan "De Gildebrief".

Ten behoeve van de leden die actief met de molens bezig zijn heeft het Gilde twee extra verzekeringsmogelijkheden t.w.:

Ongevallen verzekering

Hiervan kunt u op vrijwillige basis gebruik maken.

Premie f 17,- per jaar. Maximum leeftijd 70 jaar.

WA-Plus verzekering

Dit is een verzekering die ook schade dekt, die door uw toedoen aan de molen worden aangebracht.

De premie hiervoor is uiterst laag n.l. f 30,-

Biotoopwacht: E. Smit,
Duindoornplantsoen 12, 1871 TN Schoorl,

Gildeverzekeringen: J. van Loenen,
Arendshorst 34, 3772 RV Barneveld
tel. 03420-90894

Bliksemafleidercontrole: D.J. Abelskamp,
Laan 1940-1945 nr. 2, 7231 GL Warnsveld,
tel. 05750-25068

Ledenadministratie: Mevr. E.N. Pouw-Schipper,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden,
tel. 02159-45428

Contactpersoon voor de afdelingen:

Gerard Sturkenboom,
Biss. Arnoutlaan 14, 5591 BL Heeze,
tel. 04907-62602

Publicaties/redactie: Gerrit Pouw,
Zwarteweg 70, 1412 GE Naarden,
tel. 02159-45428

Algemeen: Peter de Moes,
Hermelijnsaan 3, 1216 EB Hilversum,
tel. 035-215772

IN DIT NUMMER

	pagina
Gaande werk	1
Draairichting molens II	1
Contactavond Noord-Holland	5
Kettingen	5
Tijdschrift Molinologie	6
Cursus Korenmolenaar	6
Het weer zoals het was	7
Veiligheidsmaatregelen bij storm	10
Onweer	12
Open monumenten	14
Filmotheek	14
Blusmiddelen op molens	15
Utrechts molennieuws	16
Verdwenen diaserie	16
Verlichting in de kap of kop	17
Noord-Hollands molennieuws	18
Molenzaak	18
Zag en hoorde	19
Bestuursmutaties	22
Oud woordenboek	22
Molenlandschap	24

In de afgelopen maanden heeft het Gildebestuur overleg gehad met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, de Monumentenwacht en het Ambachtelijke Korenmolenaarsgilde. Tevens werd de Contactdag voor afdelingsbesturen georganiseerd te Oirschot.

Het overleg met de Rijksdienst was een wederzijdse kennismaking. Sinds jaren wordt op schriftelijke wijze het contact met Monumentenzorg onderhouden, maar het Gilde had nu een uitnodiging voor een gesprek ontvangen met het doel de werkzaamheden in verleden en heden toe te lichten en ook de toekomstplannen uiteen te zetten. De sfeer van het gesprek was uiterst plezierig en geeft veel vertrouwen voor de toekomst.

Met de Monumentenwacht werd van gedachten gewisseld over de samenwerking tussen de provinciale Monumentenwachten en de vrijwillige molenaars.

Tevens kwam het aanbrengen van theoretische en praktische molenkennis bij de monumentenwachter aan de orde. De evaluatie van de nieuwe opzet van de korenmolenaarscursus vormde het hoofdthema

van het overleg met het Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde. De cursus staat voor 1995 weer op het programma en op welke wijze u zich kunt aanmelden voor deze cursus kunt u lezen in deze Gildebrieven.

Gildeleden kunnen een aanzienlijke korting verwerven op het lidmaatschap van de nieuwe "Vereniging Open Monumenten".

Sinds het bestaan van de opleiding tot vrijwillig molenaar door het Gilde zijn molens werkelijk open monumenten geworden, vandaar dat wij deze nieuwe vereniging van harte onder uw aandacht brengen.

Tot nu toe was de opleiding tot vrijwillig molenaar in de provincie Gelderland een gedeelde verantwoordelijkheid van de Stichting Vrienden van de Gelderse Molen en het Gilde. Per 1 januari 1995 zal de opleiding in Gelderland volledig onder de verantwoordelijkheid van het Gilde komen te liggen.

Tot slot wens ik u namens het bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars prettige kerstdagen toe en een voorspoedig 1995.

Dick Jan Braay, voorzitter

WAAROM DRAAIEN ZE NIET ANDERSOM? (II)

Onder dit motto lezen we in de vorige Gildebrieven een aantal verklaringen over het waarom van de draairichting van molens. Er werd aangetoond, mede aan de hand van informatie XVI, dat die verklaringen niet klopten. Voordat we verder gaan moet ik eerst iets recht zetten. De naam van collega vrijwillig molenaar Jaap Verwey, die in het verhaal ter sprake kwam, was volkomen verkeerd gespeld. Er stond n.l. "Joop Verhey", een slordige fout, waarvoor mijn excuses. Verder werden er twee artikelen over de draairichting aangekondigd, maar het worden er (minstens) drie.

De Torsietheorie

Hierover las ik voor het eerst in 'Vlaamse Molens', 1978, door Paul Bouters. Die had een mijns inziens zinnige uitleg opgetekend van de vroegere molenaar en burgemeester van Heurne (België), Gaston Vanderclayen: "Houtvezels van bomen groeien rechtsom. Als gevolg daarvan is een balk bij torsie veel sterker als hij belast wordt in de groeirichting van zijn vezels, dan andersom".

1. Voor een goed begrip hiervan neme men een stukje touw. In 9 van de 10 gevallen is dat rechts geslagen en ziet het eruit als op afb. 1. Van beneden naar boven kijkend draaien de kardelen rechtsom. En ook wanneer u de Gildebrieven ondersteboven houdt en weer van beneden naar boven kijkt, gaan de kardelen rechtsom.

Het touw heet dan ook 'rechts geslagen' en komt

Afb. 1

het meest voor, zoals ook schroeven met rechtse draad het meest voorkomen.

Wanneer men nu het touw bij A vasthoudt en bij B in de richting van de pijl wringt, worden de vezels in elkaar gedraaid en dus op trek belast. Het touw is daar zeer goed tegen bestand en doorwringen kost moeite.

Vervangen we nu het touw door een houten bovenas met spiraalgroei. Bij A stellen we ons het bovenwiel voor met de vang en bij B het gevlucht. Wanneer er nu bij A door de vang wordt afgeremd, wil het gevlucht bij B doordraaien. De as tordeert in de richting van de *rechtson* gegroeide houtvezels en worden belast op trek. Hout is beter bestand tegen trek dan tegen druk, of, om het officieel te zeggen: De maximaal toelaatbare trekspanning is veel groter dan de maximaal toelaatbare drukspanning. Op grond hiervan is een rechtson gespiraalde bovenas beslist sterker dan een kaarsrecht gegroeide. Dáárover is geen misverstand.

2. Bovendien, zo staat in 'Vlaamse Molens' te lezen, was de spiraalgroei van bomen zeer gunstig bij de torsie in de (houten) roeden. Want bij de (onder)roe zaten de hekkens links en de voorzoom rechts. En omdat de hekkens breder waren dan de voorzoom, ondervond de roe een torsie in de juiste richting van de houtvezelgroei.

3. Nog een derde voordeel bij de spiraalgroei was de koningsspil, die linksom draait. De traagheid (en de weerstand) van de aangedreven werktuigen

belastten de koningsspil wederom in de juiste richting van de houtvezels.

Van oudsher moesten de molenmakers dat alles geweten hebben en vandaar dat de molens rechtson draaien (vanaf de staart gezien). Zo gaat de theorie. Laten we eerst zin en onzin van elkaar trachten te scheiden.

Want de argumenten 2. en 3. doen sowieso al niet mee in de verklaring van de draairichting, want die konden de middeleeuwen niet weten.

3. de koningsspil valt af omdat standerdmolens die niet bezaten. Het maalkoppel werd direct door het bovenwiel aangedreven. Pas bij de bouw van de wipmolen deed de koningsspil zijn intrede. (leuke examenvraag).

2. de torsie in de roeden valt ook af, want middeleeuwse roeden waren aan beide zijden voorzien van even brede hekkens, de winddruk aan beide zijden even groot, dus van torsie was geen sprake.

Blijft over 1. de torsie in de bovenas van de standerdmolen. In z'n latere, prachtige boek 'De kracht van wind en water'. 1989, blijft Paul Bauters de torsietheorie trouw. Ook in Nederland geloven velen erin, blijkens de reacties op het artikel van Karel Knip in de NRC van 4-11-'93 (zie vorige Gildebrieft). Op 6-1-'94 schrijft Knip n.l. dat in de meeste reacties de draaigroei als verklaring wordt genoemd.

Spiraal of draaigroei

Uit 14e eeuwse molenrekeningen blijkt dat er toen al eikehout werd gebruikt voor bovenassen (Dr. L.

Afb. 2

Afb. 3

Goeminne). We mogen aanemen, zonder het ooit te kunnen bewijzen, dat dit in de eerste standaardmolen, 200 jaar eerder, ook werd gedaan. Bij verder speurwerk moet dan ook vooral aan eikehout worden gedacht.

Nu geldt de torsietheorie slechts wanneer

1. Draaigroei regelmatig voorkomt.
2. Draaigroei altijd rechtsom gaat.

De mogelijkheid dit eigenhandig te onderzoeken deed zich afgelopen zomer voor. Achter een grote houtzagerij lagen ruim 200 eiken te wachten op verwerking. We spraken de baas, die vertelde z'n bomen vaak zelf in (meestal Franse) bossen te zoeken. De meeste eiken waren kaarsrecht, want daaruit kon hij het meest bruikbare hout zagen, het trok het minst krom en was het best te bewerken. Er lagen ook wat kromme-, die voor speciale gevallen gebruikt konden worden. Bijvoorbeeld voor voeghouten (licht gekromd) en voor spanten uit één stuk (flink gekromd). Hij vertelde over scheuren, te snel drogen, wateren (van bomen dan), en dat haast hebben nadelig is.

De klant zou eigenlijk bijv. z'n windpeluw een jaar of 6 van te voren moeten bestellen, dan kon de beste boom daartoe worden uitgezocht, een paar jaar gewaterd en zeer langzaam worden gedroogd.

Bovenop een grote stapel lag een dikke gespiraalde eik! Rechtsom, dus ideaal voor een bovenas. Precies in overeenstemming met de theorie. (afb.2)

"Ja" zei de baas, "Soms zit er een gedraaide tussen, bij een grote zending". Hij had ze liever niet,

want eenmaal gezaagd trok het hout direct scheluw. Die daar had zeker een draaigoed van 1/2 meter per 3 meter. Dat verschilde nogal eens. Verderop had hij er een van niet meer dan 40 à 50 cm per 5 meter, linksom (afb.3) "Linksom?! -(Wat krijgen we nou) - bestaat dat ook?" "Ja hoor, de natuur heeft daarin geen voorkeur", -Simpel antwoord-

"Daar gaat de torsietheorie", dacht ik toen al. Eén bezoek aan een grote houtzagerij en er liggen eiken met rechtse en linkse draaigroei!-

Klimplanten

Dus de natuur heeft geen voorkeur voor links of rechts? En klimplanten dan - ik meende toch te 'weten' dat die altijd één kant op slingerden. Bautoers meende dat ook - (Kracht van wind en water, pag. 76).

Na de vakantie begaf ik me spoorlags naar een zeer groot tuincentrum, afdeling klimmers. Gebukt en op m'n knieën kruipend onderzocht ik nauwgezet de slingerrichting van jonge klimplantjes. Dat wekte bij de modale tuincentrumbezoekers een vreemde indruk. Even later kwam een (zeer) jonge medewerkster maar eens poolshoogte nemen. "Zoekt u iets speciaals?" De juiste vraag. "Ja", riep ik en legde uit wat ik uitvoerde. En zij, die kleine, bleek 'allang' te weten dat klimplanten beide kanten op konden slingeren, alleen, niet meer precies welke het links - en welke het rechtsom deden. Maar dat konden we, als ik wilde, samen wel even uitzoeken. En zo voerde ze me langs de hele klim -

en slingerplantenfamilie, bewijzend dat ook daarbij de natuur géén voorkeur kent. Voorbeelden:

Linksom: Blauwe regen (Wisteria) - Bruidsluier (Polygonum) - Kamperfoelie (Lonicera)

Rechtsom: Boomwurger (Celastrus) - Kiwi (Actinidia) - Spierciebonen.

Links- en rechtsom: Clematis, grijpt zich met uitlopers vast, links- en rechtsom. Vitis (Druif) idem. Passieflora, slingert links- en rechtsom, grijpt zich bovendien vast met kurketrekkervormige uitlopers, ook links- en rechtsom.

"In de natuur kan alles", zei ze nog.

Boomspecialisten

Redelijk overtuigd besloot ik toch nog 'even' met Staatsbosbeheer te bellen. Want het duurt even voor de juiste persoon, van de juiste instantie gevonden is...

SBB: Meneer u kunt zich hierover het best in verbinding stellen met de Landbouwhogeschool te Wageningen. Daar weten ze alles.

De Hogeschool: Ja, daar vraagt u wat, draaigroei kennen we natuurlijk wel, maar rechts- of linksom, wij hebben nooit zo op die richting gelet. Maar belt u eens naar het informatie- en kenniscentrum van het Ministerie van Landbouw. Daar weet men alles.

Het IKC: Ja, ja, ja, een interessante vraagstelling. Ons is alvast rechtsdraaiend eikehout bekend. Wat zegt u, u hebt een foto van een linkse. Nou eh - ja, interessant. Maar misschien kan de Houtinformatielijn van het Centrum Hout u verder helpen.

De Houtlijn: Nou meneer, dat is specialistenwerk, daar weten wij geen bal van. Ja, wel dat draaigroei bestaat natuurlijk en ook bij eiken. Maar over die draaigroei zelf kan ik u niks vertellen. Wel dat het regelmatig voorkomt. Nee, in Nederlandse eikebossen vindt u het nooit, maar dat komt omdat de exemplaren met draaigroei altijd direct uit de houthandeling verwijderd worden. De houthandeling wil ze niet, zodoende... U zou nog met het instituut voor Bos- en Natuurkundig onderzoek kunnen bellen.

Het IBN: Meneer alles wat wij weten is dat draaigroei bij alle bomen voorkomt en dat het genetisch wordt bepaald. Daarom ook komt linkse en rechtse draaigroei voor. Het kan zijn dat plaatselijke omstandigheden, zoals het Noordelijk- en Zuidelijk halfrond, het klimaat, de breedtegraad, de grondsoort, enz., de draaigroei mede beïnvloeden.

Daar zijn allerlei beweringen over, maar nog niets daarvan is ooit serieus onderzocht. Sommige bomen, bijv. kastanjes hebben een voorkeur voor rechts en bepaalde naaldbhoutsoorten hebben een voorkeur voor links. Eiken doen het ook links en rechts, maar een voorkeur is mij niet bekend.

Onderzoek? Nee, dat zit er voorlopig niet in. Door alle bezuinigingen mogen we alleen projecten onderzoeken die geld opleveren. Daarom is draaigroei niet interessant.

De diverse instanties kunnen dus nog voort. Een uitgebreide Duitse encyclopedie gaf gelijkluidende antwoorden, n.l. dat draaigroei de gebruikswaarde van het hout benadeelt, dat 'Links-drehung' als 'Son-

nig' en 'Rechts-drehung' als 'Widerson-nig' wordt aangeduid en tenslotte dat zelfs binnen één stam de draaigroei kan veranderen. Een boom dus die het rechtsom spiralen plotseling voor gezien houdt en het verder linksom doet. 'Verschränkt Drehwuchs', (kruisdraaigroei) wordt dat genoemd. ('Meyers Enzyklopädisches Lexicon', 1973)

Kortom de stelling van Gaston Vanderclayen, dat houtvezels van bomen *rechtsom* groeien, behoeft aanvulling: Ze doen het ook *linksom*. En daarmee staat de torsietheorie nog maar zeer zwak. Want ik kan nu met verve verkondigen dat molens net zo goed linksom (van de staart gezien) hadden kunnen draaien, want het (middeleeuwse) bos leverde beide draaigroerichtingen.

Meer tegenargumenten

De bovenas was vanouds op twee plaatsen, n.l. bij de askop en bij het bovenwiel, het zwakst. Daar moesten immers grote gaten worden gehakt, respectievelijk voor de roeden en het bovenwiel. (dat vroeger geen vier, maar twee kruisarmen had, die dwars door de bovenas waren gestoken). Mij komt het voor dat bij gebruik van een gespiraalde bovenas, in plaats van een rechtgegroeide -, weinig versterking te verwachten viel. De gaten bleven en daarmee de zwakke plekken. Misschien dat een zeer sterk gespiraalde bovenas beter was dan een rechte. Dat zullen de Middeleeuwse molenmakers gaandeweg wel ontdekt hebben. En dat trouwens pas konden ontdekken na de bouw van de eerste standaardmolens, *toen dus de draairichting al gekozen was!* Daarbij zullen ze de veel moeilijker bewerking van gespiraald hout ook hebben ontdekt! - en misschien wel daarom, juist ter vermindering van een gespiraalde bovenas, het bovenwiel vóór in de kap geplaatst, zodat het aan torsie onderhevige deel van de bovenas zo kort mogelijk zou zijn.

Stellen we ons de allereerste experimentele standaardmolen voor: (een zuivere hypothese, want er is absoluut niets bekend over de eerste exemplaren).

De maker, het zware handwerk beu, zoekt naar de oplossing om z'n handmolen (met maalstenen van hooguit 60 cm) op windkracht te laten malen. Hij kent de watermolen met z'n haakse overbrenging, weet hoe de loper aangedreven moet worden, fabriceert dit in een aangepaste versie in een kast met wielen eraan, al of niet kruikbaar en tenslotte werkt het!

Zal deze uitvinder/knutselaar (een soort 12e eeuwse Cornelis Corneliszoon), die natuurlijk al z'n aandacht moest wijden aan de kinderziekten van het gevlucht, het kruiwerk, de aandrijving, enz., al überhaupt aan draaigroei in de bovenas voor z'n kleine molentje hebben gedacht? Vast niet!

Met die draaigroei kon hij bovendien twee kanten op, zoals we hebben gezien. Met de draairichting van z'n gevlucht echter niet, want die lag al vast voordat hij was begonnen. Het lag besloten in z'n handmolen. Maar dat verhaal bewaren we tot de volgende Gildebrief.

Peter de Moes

NOU EENS IETS HEEL ANDERS

Met deze aanhef begon een briefje die een oud voorzitter van het Gilde ontving van een van zijn inmiddels geslaagde leerlingen. Het betreft hier het ingezonden artikel dat de redactie ontving, over het al dan niet strak zetten van de roekettingen. De vrijwillig molenaar begint als volgt:

In de Gildebrief staat een stukje van R. Verkerk over het effect van lange strakgespannen roekettingen op de zekerheid bij storm. Volgens zijn verhaal, gecombineerd met grafieken moet je de rechtekting zo lang mogelijk (en zo dik mogelijk) nemen en deze dan goed strak spannen. Dit om rukken aan de ketting te voorkomen, waardoor anders breuk zou kunnen ontstaan.

Alleen, neem nou bijvoorbeeld jouw roeketting, en zorg er nou eens voor dat de afstand tussen haak en eind zo groot mogelijk is, wat gebeurt er dan?

Juist die ketting krijg je van ze leven niet strak!

Of je moet dat doen d.m.v. kruien, maar dat doet geen zinnig mens. Nou is jouw roeketting nogal dik en zwaar uitgevallen, wat minder had ook wel gekund.

En een binnenkruier is wat de kettinglengte betreft puur in't nadeel t.o.v. buitenkruiers en een paltrok helemaal, als je zoals bij de Eenhoorn, de roe vast zet aan een oog direct er achter.

Wat Verkerk schrijft zal allemaal wel waar zijn,

maar of het in de praktijk ook zo is weet ik niet. Bovendien is voor de berekening t.b.v. de grafieken de bijdrage van de vang niet meegenomen. En een molen zonder vang zal altijd meer en hardere rukken aan de roeketting geven dan een molen met vang. (tenzij de vang gelicht is natuurlijk)

Verder geeft hij nog een niet erg goed overwogen manier van ketting testen!!!!

Dit doen: de molen te verkruien met de roeketting er nog aan?? Uiterst discutabel en de eigenaar van de molen zal dit zeer zeker niet op prijs stellen.

Hij denkt dan de vang en tegelijkertijd de roeketting te testen.

Want of de vang gaat slippen, of de ketting breekt en dan willen we het nog niet hebben over de overmatige belasting van de kammen en of staven. Heel dom, want als je direct kruiet, ga je normaal gesproken ruimend om (kruiketting ligt normaal klaar voor ruimend kruien) en dat betekent dat de vang gaat werken alsof de molen draait met de vang erop gelegd. Als die vang dan goed zijn werk doet zal die zo een twee drie niet gaan slippen en dan ben je ten eerste die roe zeer zwaar aan het belasten en ten tweede het kruiwerk met name de staartconstructie. Bij een binnenkruier zijn de krachten in het kruiwerk nog groter!

Ga je onverhoopt de andere kant op kruien dan doet de vang het nagenoeg niet, maar als de pal nog instaat dan is deze of enkele kammen rijp voor de vuilnisbak.

Bovendien kun je ook heel goed je zelf bezeren als je met je volle gewicht aan het kruiad gaat hangen en de vang slipt toch of er breekt iets tussen roe en koningsspil.

Het verhaal komt vergezeld van de grafieken heel deskundig over, (ketting-technisch klopt het op zich wel), maar met die opmerking over het testen d.m.v. kruien geeft hij wel een brevet van molen-technisch onvermogen af.

Bovendien raadt hij aan om behalve de roekettingen ook de pal en de vang op spanning te brengen, door op de vangbalk te gaan staan waardoor de vang zich strakker zou aanrigen. Dat kan nooit en te nimmer. Stel je voor: ik zet 't kruis recht voor de borst, doe de pal in, met de kammen in elkaar. Dan duw ik het kruis door de vang terug zodat de pal en wielkammen strak tegen elkaar drukken. Dan kan ik kiezen. Stel ik span de ketting tegen teruglopen zo strak mogelijk (het kruiad beweegt echter geen cm meer door de stand van de andere ketting) Daarna ga ik op de vangbalk staan of zitten zodat de vang strakker om het wiel klemt. Dat kan alleen als de vangbalk zakt, zodat de vang aanrijgt en dat kan nu juist alleen als er nog speling in de roeketting zit, en het kruis iets kan verdraaien !!! En dat kan nu lekker niet meer door die stomme strakgespannen kettingen.

Dus dan doe ik het anders en doe eerst de pal etc. dan de vang spannen (d.m.v. kneppel stut of iets anders stevigs tussen bovenwielkam en voeghout). Maar dan draait het kruis weer iets en komen de

Het Gilde van Vrijwillige molenaars
afdeling Noordholland.

UITNODIGING

aan leden en belangstellenden voor de

CONTACTAVOND OP DINSDAG 17 MAART 1995

Lezing over "Het Weer" aan de hand van dia's
van wolkenformaties door dHr. C. Verhoef.

De lezing wordt gehouden in de Molenzaal
van sportcomplex De Hoornse Vaart,
nabij station Alkmaar-Noord.

Aanvang 20.00 uur, zaal open 19.30 uur.

Inlichtingen: 072-338280 of 02513-11389.

kammen van de pal en wiel weer van elkaar. En ik kan het kruis niet meer terug draaien door de vang die op spanning staat door eerder genoemde maatregelen.

Het valt dus niet mee om een stuk ketting van 4 à 6 m strak te spannen.

Met andere woorden de reeds in de loop der eeuwen opgedane ervaring van onze vakbroeders houden we maar aan en vinden dat onze aandacht beter besteed is aan door de praktijk gestaafde werkwijze en uitvoeringen van molenonderdelen.

Andreas de Vos, Koedijk

MOLINOLOGIE - TIJDSCHRIFT VOOR MOLENSTUDIE

Een nieuw molentijdschrift in Nederland

TIMS-Nederland verzorgt sinds 1990 een aparte, Nederlandstalige publicatie. Deze verschijnt tweemaal per jaar, tot en met 1993 onder de titel Nieuwsbrief, vanaf 1994 onder de titel Molinologie, tijdschrift voor molenstudie. U kunt zich hierop abonneren zonder lid te worden van TIMS.

Vanaf het ontstaan zijn deze publicaties sterk gegroeid. De omvang is momenteel ca. 40 pagina's A4.

Molinologie lijkt in een behoefte te voorzien. U vindt er nieuwtjes, verslagen van excursies, vragen, boekbesprekingen en uiteraard vooral molinologische artikelen.

TIMS-Nederland streeft ernaar dit medium te laten uitgroeien tot het vakinhoudelijke blad voor molinologen.

Wat kost TIMS u?

* Een abonnement op Molinologie (tweemaal circa 40 pagina's A4 per jaar) kost u f 20,-

Het abonnement kan door een ieder worden aangegaan, dus ook degenen die geen lid zijn van TIMS.

De heer/Mevrouw (naam, voorletters, titel)

Adres:

Postcode/Plaats:

Tel: Fax:

Meldt zich aan als

☐ Abonnee op Molinologie (f 20,-)

☐ lid van TIMS (f 43,-)

☐ lid van TIMS én TIMS-Nederland (f 68,-)

en maakt over op één van bovengenoemde girorekeningen.

* Het lidmaatschap van TIMS bedraagt f 43,- per jaar.

* Lidmaatschap van TIMS-Nederland is mogelijk voor een extra bedrag van f 25,-.

* De tarieven voor instellingen of lidmaatschappen voor-het-leven worden op verzoek verstrekt.

Hoe wordt u abonnee of lid?

Door invullen + inzenden van onderstaande bon en overmaken van het verschuldigde bedrag naar:

* Penningmeester TIMS-Nederland,
Hondsdrif 17, 3738 TB Maartensdijk
(Postbankrek. 6104927).

Na betaling ontvangt u alle publicaties voor leden welke tot dan toe zijn verschenen in het jaar van uw aanmelding. Nieuwe leden ontvangen daarnaast een ledenlijst en statuten.

AANMELDING 'CURSUS KORENMOLENAAR'

Na de zomervakantie 1995 zal de cursus voor de Korenmolenaar weer van start gaan. De nadruk van de cursus zal liggen op het werken met een koppel molenstenen in een wind of watergedreven molen in de praktische situatie.

Zo komen aan de orde de molenstenen, scherp-sels, alle afstellingen, en onderwerpen, die in de praktijk direct van belang zijn om bij uitoefening van het molenaarsberoep een goed eindproduct te kunnen afleveren.

DUUR:

De cursus bestaat uit tenminste 7 halve dagen of avonden praktijk op een molen en 2 avonden praktijk in Wageningen.

PLAATS:

De praktijk wordt gegeven in 4 regio's:

1. Groningen, Friesland, Drente, Overijssel.
2. Gelderland, Oost-N. Brabant, Limburg.
3. Zeeland, West-N. Brabant, Midden-N. Brabant.
4. Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht.

KOSTEN:

De kosten van de cursus zijn f 240,- excl. boeken.

OPGAVE:

Men kan zich voor de cursus opgeven tot 31 januari 1995 door invulling van onderstaande strook.

TOELATINGSEISEN:

1. Geslaagd Vrijwillig Molenaar, of
2. Asp. gezel bij het Amb. Korenmolenaars Gilde.

Om voor deelname in aanmerking te komen dient men een schriftelijke toets af te leggen. Na slagen krijgt de cursist een aantal voor de cursus van belang zijnde doelstellingen uit "Zingende Stenen"

en "Rond Zingende Stenen" ter bestudering thuis-
gestuurd.

De schriftelijke toets zal afgenomen worden op
een avond omstreeks 15 mei 1995.

"Zingende Stenen" f 45,- excl. portokosten
"Rond Zingende Stenen" f 45,- excl. portokosten
Prijzen incl. verzendkosten:
"Zingende Stenen"
f 45,- + f 7,50 = f 52,50
"Rond Zingende Stenen"
f 45,- + f 7,50 = f 52,50
Beide delen f 90,- + f 9,- = f 99,-

BESTELLINGEN voor de boekwerken richten
aan:

Dhr. G.W.M. Barendse inz. "Cursuscommissie"
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk.

Storten op rek. nr. 13.53.85.210 of op giro van
de bank 148232 t.n.v. Rabobank Midden-West-
land.

Onderstaande strook of gegevens voor 31 januari
1995 opsturen naar Dhr. G.W.M. Barendse,
Beatrixstraat 79, 2685 BH Poeldijk.

Naam:

Geboortedatum:

Adres:

Tel:

Naam molen waarop actief:

Lidmaatschapnr. Gilde van Vrijwillige Molenaars:
Aspirant lid Ambachtelijk Korenmolenaarsgilde:
Sedert wanneer:

HET WEER ZOALS HET WAS

Enige nummers terug stond in de Gildebrief een
opsomming van 'Zware stormen' uit het verleden,
beginnend bij 1940.

Naar aanleiding daarvan ontving ik van de heer
J.S. Bakker reactie in de vorm van copieën van
gedeelten van oude 'Molenaars'. 'De Molenaar' is
het nog altijd bestaand periodiek voor de meelver-
werkende industrie. Vroeger betekende dat automa-
tisch 'voor molenaars'. Destijds een weekblad, sinds
niet lang een veertiendaags blad.

'De Molenaar' stond vroeger heel dicht naast de
wind- en watermolenaar, zowel technisch als ook
wat betreft de bedrijfsvoering. Ook stonden er soms
stukken in van de molenaars zelf. Ze voerden uitge-
breide discussie over bijv. hun meest essentiële
onderdeel: het koppel stenen.

Wanneer er nieuws was uit de molenwereld dan
schreef 'De Molenaar' daarover. Het blad kon zelfs
redelijk actueel zijn.

Een ingrijpend fenomeen voor molens konden
zeker (zware) stormen zijn.

De molenaars van toen waren niet anders dan de
huidige (vrijwillige) molenaars. Ze zijn nieuwsgierig
naar het wel en wee van andere molens en van de
collega's

Toegegeven: de belangstelling is wel eens wat te
eenzijdig gericht op het 'wee' en dan niet veel meer
dan goedkope sensatiezucht. Een slechte eigen-
schap.

Vermoedelijk was de belangstelling van vroegere
molenaars voor elkaar en de molen echter. Men
was vakbroeder en kon zich de problemen en scha-
de aan de molen zo heel goed voorstellen. Het kon
je zelf ook treffen.

In 'De Molenaar' van 9 april 1947 stond een ver-

haal van W.O. Bakker te Harkstede (zelfs toen al)
over een storm die er losbrak in de nacht van 16 op
17 maart 1947.

W.O. Bakker schrijft over een "geweldige storm,
ja een orkaan; eerst uit het zuidoosten en later uit
het noordwesten.

De schade die er aan de molens was ontstaan
maken duidelijk dat er wel degelijk zwaar weer is
geweest in Groningen (want daarover handelt het
verhaal). Vooral de draaiing van ZO naar NW is
voor elke molen een gevaar.

J.S. Bakker schrijft in een begeleidende brief aan
mij dan ook: "Opvallend is het aantal slachtoffers
met zelfzwichting. (...)

Nu kan het zijn door de eenzijdig uit het noorden
komende berichtgeving. Aan de andere kant weet ik
dat er juist onder die groep molens veel slachtoffers
gefallen zijn, zelfs zo dat kort na 1900 de opmars
van de zelfzwichting in Nederland juist daardoor
stagneert. Er zouden zelfs molenaars geweest zijn
die om die reden de zelfzwichting weer lieten verwij-
deren. Mijn oude leermeester op molengebied, wij-
len molenaar A. Kluit uit Rotterdam die een tijd lang
in Noord-Duitsland op een molen gewerkt had stel-
de altijd dat zelfzwichting alleen in combinatie met
een windroos veilig is".

Tussen haakjes: Ik heb ooit wel eens gevraagd aan
de molenaar van de enige molen met zelfkruiging die
ons land rijk is, hoelang het duurt voor een kap 90°
of meer is omgekruid met de kruiroos. Deze mole-
naar schatte de tijdsduur, ofwel de snelheid waar-
mee een zelfkruier zich naar de wind kruit ongeveer
gelijk aan een normale hand (of voet)matig kruibare
molen.

Wanneer ik in molenland rondkijk dan schat ik dat

De koren- en pelmolen te Baflo die ook een slachtoffer werd van storm. In die tijd was er op beide roeden zelf zwichting.

voor het geheel (180°) omkruien op de meeste molens al snel 15 minuten van hard werken nodig is, soms zelfs veel langer, wanneer de conditie van de molen en/of molen niet best is...

Ik vraag me af of, en hoe snel dan wel, een zelfkruier reageert als wind ineens recht van achteren komt. Begint de kruiroos dan wel te draaien? Voor dat de kruiroos werkelijk goed begint te draaien, duurt het nog vele minuten gedurende welke de molen de wind van achteren krijgt.

Hoe hard het op 16 en 17 maart 1947 in het noorden werkelijk waaide is niet geheel duidelijk. De aanduiding "een orkaan" wordt niet bevestigd door de officiële gegevens. In de beschrijving van zware stormen tussen 1940 en 1980 van Wieringa en Rijkoort (1983) komt de datum niet voor. Het neemt niet weg dat de wind dusdanig sterk was dat de schade groot was. W.O. Bakker schrijft:

Veel huizen, schuren, bomen enz., moesten het ontgelden en voor vele molenaars werd het een bange nacht en bleven rampen niet uit.

1. In Baflo sloeg de molen van de heer Vink los. Met veel moeite gelukte het Vink en Zoon om den molen weer stil te krijgen. Een geweldige rukwind smiet ploteling Vink van de stelling. Ten gevolge hiervan ligt hij vrij ernstig gewond in het ziekenhuis.

De molen liep andermaal door de vang en geraakte in brand. Hij werd totaal verwoest, evenals de elektrische maalderij. Het was een prachtige molen en zeer goed onderhouden. Beide roeden gestroomlijnd en alles netjes in prima staat.

2. In Blijham onderging de korenmolen van den heer K. Wilk eenzelfde lot. Ook hij werd totaal verwoest. (De andere molen van Blijham werd in April 1945, bij de bevrijding, door brand verwoest!)

3. In Garnwerd liep de prachtige molen van Gebr. Rijzinga door de vang en geraakte in brand. Door flink ingrijpen van de molenaars echter wist men de brand te blussen. De molen kreeg wel schade, doch is gelukkig behouden.

4. Te Ter Haar (Westerwolde) kreeg de standaardmolen van de gemeente Groningen, molenaar Ulever, veel schade. Het gestroomlijnde wickenhuis werd afgerukt.

5. In Overschild wilde de molen van de heren v.d. Zwaag en Zoon ook los. Doordat de wind in de rug kwam, werd het hekwerk en kleppen van de beide roeden geheel afgeslagen; bovendien brak de las van één roede (hij lag met een ketting aan de stelling). Verder werd de vang geheel uit elkaar geslagen. Ook deze prachtige molen had het dus zwaar te verduren.

6. In Woltersum brak een roede van de molen van de heer Velthuis. Van de andere roede werd een eind geheel van hekwerk en kleppen ontdaan. Verder liep deze molen geen averij op.

7. De zeer bekende, hoge molen van de heer P. Nieboer te Noorderhogebrug had ook erg van de storm te lijden. Het hele wickenkruis werd afgeslagen. Jammer van deze prachtige, gestroomlijnde

molen. Gelukkig bleven stelling en kap ongedeerd en kan de heer Nieboer verder malen met een electromotor met aandrijving op het spoorwiel; een hulpkracht, die altijd al aanwezig was en gebruikt werd als er totaal geen wind was.

8. In Garrelsweer liep de korenmol van den heer D. Nijhof, v.h. J. Bleeker, averij op aan het hekwerk van één roede.

9. In Winsum werd de stelling van de mooie korenmol van de heer R. Hoogstra ernstig beschadigd.

10. Tot slot liep de poldermol van de polder Krangweer bij Stedum, onherstelbare schade op. De gehele mol werd tegen de grond geworpen. Het was een mooie watermol met ijzeren as en 2 potroeden met zelfwichting, vlucht pl.m. 17 m. De polder moet nu met een noodgemaaltje weer drooggemalen worden.

De storm van maart 1949

Een andere zware storm vond plaats op dinsdag 1 maart 1949.

Een officiële lezing van deze storm luid als volgt: De storm van 1 maart 1949 was in Nederland westelijk, waarbij de wind later ruimde naar noord zonder veel af te nemen.

Omstreeks 01 uur lag het centrum van de depressie midden op de Noordzee, met een luchtdruk van 980 mbar. Op dat ogenblik stond er in het zeegebied ten noorden van ons land een zware westers storm (windkracht 10), terwijl op dat moment de wind in het Nederlandse kustgebied nog slechts hard (windkracht 7) was. Ook hier wakkerde de wind echter spoedig aan en omstreeks 09 uur in de ochtend werd te Den Helder het maximale uurgemiddelde bereikt van 27,4 m/s (windkracht 10) terwijl te Vlieland 26,8 m/s werd bereikt. Nadat het depressiecentrum via Noord-Duitsland naar Polen was getrokken, ruimde de wind naar noord. Daarbij bleef nog lang de windkracht 8 tot 9, omdat in het depressiecentrum de druk nog lange tijd laag bleef (985 mbar en lager).

Een bekende mol die nog lange jaren de sporen van de storm zou tonen was de mol Rijn en Son te Utrecht.

In 'De Molenaar' van 10 maart 1949 verscheen het relaas van molenaar Korevaar.

... "Weliswaar hadden de berichten van De Bilt ons voorbereid, maar dat wil nog niet zeggen, dat onze windmolens, trefbaar als ze zijn, de dans konden ontspringen.

Toch bleven tot heden berichten bij onze redactie uit; het blijft echter mogelijk, dat bij het ter perse gaan van dit blad nog stormschaad onder de windmolens wordt gemeld.

Een merkwaardig ongeval kwam voor aan de bekende windmol van de heer Korevaar te Utrecht.

Zoals vele ingewijden weten, staat deze mol

midden tussen de huizen aan de drukke verkeersweg, de Adelaarstraat. Het is de enige windkorenmol die Utrecht nog bezit. De mol is als we ons nog goed herinneren, gebouwd in de jaren 1912-1913. Hoog boven de weg bevindt zich de zwichtstelling en daarboven draait een machtig kruis, voorzien van zelfwichting.

Denk niet dat het zo gemakkelijk is een windmol te bezitten, waarvan de stelling zich boven de publieke weg bevindt. Men moet altijd zeer voorzichtig zijn met voorwerpen die van de stelling kunnen vallen. Vooral bij voorkomende reparaties moeten we speciale maatregelen nemen om ongelukken te voorkomen.

Het was dinsdagmorgen, zo vertelde me de heer Korevaar, toen we wel enigszins bevreesd waren voor onze mol. De mol stond met de kop in de wind, hetgeen voor zelfwichting wel noodzakelijk is bij zulke hevige windstoten. We hielden de mol in de wind maar op een gegeven ogenblik brak de kruiketting. De staart rukte geweldig, met het gevolg dat zelfs onze reserveketting, die we voor de veiligheid ook in gebruik hadden, ook afbrak. De kap maakte toen een zwaai en de wind kwam achter de zelfwichting. Door de ongekend hevige ruk aan de ketting brak een lange schoor en de korte spruit.

De staart was daardoor onbruikbaar en de kans om de mol weer op de wind te kruien was daarmee verkeken. Hoewel er twee stenen aanstonden, ging de mol achteruit draaien met grote snelheid en waren we wel verplicht om de vang op te halen, wilden we brand voorkomen. Trouwens een vang werkt niet, als de mol achteruit draait. De toestand was hopeloos. De kammen uit het bovenwiel gaven het op en de wind had vrij spel. Men besefte de ernstige toestand voor de omgeving en de politie zag zich genooddaakt om de Adelaarstraat af te zetten en het verkeer om te leggen.

Zo heeft de mol 3 1/2 uur gedraaid. De hekstocken braken, de jalouzieborden kwamen mee naar beneden en werden over de huizen en de omliggende straten uitgestrooid, hier en daar glashade veroorzakend. Gelukkig bleven persoonlijke ongelukken achterwege!

Na al die tijd machteloos te hebben toegezien kregen we de mol tenslotte tot stilstand. We hebben toen een paar zware balken door het bovenwiel gestoken en daarmee was het gebeurd. Er zitten nu nog maar enkele hekstocken in de roeden.

Wordt de mol hersteld, zo luidden onze vraag. Dat is geenzins zeker. De kosten zullen wel te hoog zijn en veel gebruik maakten we nu juist niet van de wind.

Zou nu de laatste korenmol van Utrecht tot een bouwval gedegradeerd worden? De tijd zal het leren!"

Tot zover het bericht in 'De Molenaar'. Wat er van de laatste Utrechtse mol geworden is mag bekend worden verondersteld.

De mol heeft er tientallen jaren vrijwel onaange-

roerd bijgestaan. Stelling en roeden werden verwijderd maar de molen werd weer gerestaureerd en maalt weer regelmatig.

Met het ongeluk aan de Utrechtse molen was nog niet alle schade aan de molens vermeld. Na enkele weken verscheen nog een aanvulling. En weer waren er zelfwichters het slachtoffer.

Het betrof zeer slecht onderhouden molens in het Groningse, zoals 'De Molenaar' vermeldt, molens die sedert 1945 stilstonden.

1. In Zuidbroek kreeg de molen van de wed. Martens de wind achter en ging terug draaien, totdat het hekwerk van de zelfwichtingroede erafgewaaid was. Deze toch al verwaarloosde molen staat er nu al heel haveloos bij.

2. Bij Kropswolde ging de watermolen van de Kropswolderbuitenpolder eveneens terug draaien. Van beiden roeden vlogen de kleppen en heklaten ver in het rond en zo staat deze watermolen nu wel erg haveloos in het veld bij het Zuidlaarder meer.

In Friesland leden ook enkele molens stormschade. Heel erg was het in Hantum waar de koren- en pelmolen van de heer W.P. Terpstra, 'De Rozeboom', tot 1 maart het landschap sierde. Van deze molen werden de gehele kap met as, roeden, staartwerk, kruiring enz., in één ogenblik afgeworpen en

de stelling en romp werden zwaar beschadigd. Zo is deze flinke molen in een ruïne veranderd.

In Spannum werd een achtkant poldermoltentje van de heer Minne Heeg geheel omgeworpen en een spinnekop van de heer Greydanus verwoest.

Samenvattend mag het duidelijk zijn dat vooral windmolens met zelfwichting bij storm veel risico's lopen. De achterliggende oorzaak, die bij alle vermelde schadegevallen niet onmiddellijk duidelijk werd, is gelegen in de plaatsing van de asjes aan de kleppen. Deze zijn exentrisch geplaatst, zodanig dat bij wind van voren deze vanzelf opengaan door de winddruk. Er is een zekere tegendruk nodig om ze te sluiten. Als de wind van achteren komt is er veel kracht en sterk materiaal nodig om te voorkomen dat de kleppen vanzelf dichtslaan. De normale bedieningsmogelijkheid met de spin op de askop, de stang door de as en de hefboom met ketting achter aan de kap schiet dan hopeloos tekort.

Een belangrijk hulpmiddel bestaat uit vier zware, onwrikbare klemmen om de roeden en de lange lat die de kleppen bedient. Daarmee is het bedieningsmechanisme, dat dan veel te zwak is, ontlast.

Ondanks dat dient een molen met zelfwichting bij te verwachten storm ongeveer op het westen te staan. Kruien wanneer het al stormt is voor elk type molen levensgevaarlijk.

Jan Kurver

VEILIGHEIDSMATREGELEN BIJ STORMGEVAAR?!

Waren al de slachtoffers van de storm noodzakelijk? Neen!

Onder deze kop schreef Jhr. F. van Rijkevorsel een artikel in 'De Molenaar' van 10 maart 1949.

Wie was Jhr. van Rijkevorsel zult u zich afvragen. Hij is te beschouwen als een soort ambassadeur van het molenbehoud. In de eerste tientallen jaren van de vereniging De Hollandsche Molen was hij een soort reizende vertegenwoordiger met, zeker voor de molens, zijn hart op de goede plaats.

Uit bezorgdheid voor zijn geliefde molens schreef hij naar aanleiding van de vele stormslachtoffers een artikel.

Men moet er aan denken, dat de normale beveiligingsmaatregelen voldoende zijn voor normale gevallen, doch te kort kunnen schieten bij abnormale gevallen en bij een Novemberstorm, die de orkaan van 1921 bijna evenaarde.

Ook moet men niet vergeten, dat het tegenwoordige geslacht veel rustiger is en veel minder zorgzaam dan de oude molenaars. Bij een dergelijke storm was er geen vroegere windmolenaar in zijn bed gebleven. Bij het eerste gieren van de stormwind was hij vanzelf wakker geschrokken, en was hij aangekleed naar buiten gelopen om de molen extra

vast te zetten en om extra maatregelen te nemen.

Ik ken molenaars, die dit bij deze storm gedaan hebben, namelijk de roede met extra kettingen hebben vastgemaakt en ook de staart extra hebben bevestigd, zodat deze niet kon wippen of los kon gaan. Ook de vangbalk werd door hen die nacht extra belast om wippen en los schieten daarvan te voorkomen.

Echter, deze middelen hoewel goed, tasten het gevaar toch niet in de wortel aan. (Tussen haakjes, zal het wel duidelijk worden, dat bij een dergelijke storm de vele verwaarlozingen der molens en de vaak onnodig uitgestelde reparatiën de molenaar dan dubbel tot last komen. Slechte vangen, zwakke stellingen, rotte of slecht bevestigde windpeluws, een slecht houdend kruiwerk, zijn zovele zwakke punten in het molen-mechanisme, die de molenaar in dat geval in de steek laten).

Teneinde mij goed te doen inlichten, heb ik de raad ingewonnen van de heer P. Boorsma, secr. van het Zaans Molen Museum, een molenmaker en molenaar, die de Zaanse molens nog in hun goede tijd gekend heeft.

Deze schrijft mij als volgt:

Natuurlijk moet bij stilstaan van de molen deze aan de onderwiek met een ketting zijn vast gezet, bij kruisstand (overhoeks) met twee kettingen, onderscheidenlijk genoemd, recht en kruisketting. Ik ga er

van uit, dat de kettingen, beugels en kruipalen in goede staat zijn en een goede druk kunnen verdragen. Toch is deze waarborg niet altijd voldoende, want bij ORKAAN-kracht van de wind is het niet onmogelijk, dat de ketting breekt.

Een AFDOEND MIDDEL, dat men steeds met succes in de Zaanstreek toepaste, is het plaatsn van STUTTEN in een bovenwiel. Men neemt daarvoor liefst eiken ribhout, 7 bij 10 of 10 bij 10 dik, en plaatst deze stutten op de middelbalk (lange spruit) met een wig (keg) er onder.

De bovineinden komen onder de armen van het wiel, of onder de kammen, al naar gelang dit het best uitkomt; dan worden de stutten met de wiggen flink vast aangeslagen, en de as ligt onverkwikkelijk vast. Daardoor wordt ook voorkomen dat de molen gaat draaien, wanneer de wind ACHTER de wieken druk uitoefent, en een pal ontbreekt of defect is. Ook wordt veel gebruik gemaakt van stophout onder de as, op de steunderbalk gelegd en met wiggen vastgeslagen.

Het hout komt dan te liggen onder het vulhout, hetwelk de ijzeren as omgeeft en alhier het 'bos' heet.

Om te beletten, dat door de geweldige winddruk ACHTER de wieken de as VOORUIT wordt geschoven - in welk geval een ramp onvermijdelijk zoude zijn - worden VOOR het bovenwiel stutten geplaatst, hetzij tegen de windpeluw of tegen de steunderbalk.

Als een molen zo 'bezorgd' is kan de molenaar rustig een storm afwachten. Van malen met de vang neer kan dan nooit sprake zijn. Wanneer men ervoor zorgt, dat op de maat gezaagde stutten steeds ter plaatse zijn, is het een kleine moeite om deze 's avonds aan te brengen.

Dit aanbrengen is steeds aan te raden in de maanden met stormweer, dit wil zeggen vooral in November en in Maart, daar men dan steeds dergelijke stormen kan verwachten.

De molenaars hebben het dus zelf in eigen hand, om herhalingen van dergelijke rampen te voorkomen. Dit is des te meer nodig, daar mij is gebleken, dat zo goed als ALLE molenaars, niet tegen stormschade zijn verzekerd.

F. van Rijckevorsel.

Van Rijckevorsel gaat niet in op de speciale problemen met zelfkruiging. Verder raadpleegt hij Boorsma als deskundige. Boorsma was een echte Zaan-

kanter, Noord-hollander, die de streekgewoonten uiteraard op de voorgrond plaatst. Hij noemt o.a. het plaatsn van stutten en het onderstoppen van het vulhout om de as als een middel tegen storm.

Vooral het onderstoppen van het vulhout is een minder goede methode. Wanneer men dit middel gebruikt is er slechts zeer geringe kracht nodig om de bovenas op te lichten.

Het middel werd wel gebruikt door molenmakers om de stopping (stapeling) op eenvoudige wijze te kunnen veranderen.

Het plaatsn van stutten vóór het bovenwiel en onder de kruisarmen, is in ieder geval beter, zoals uit bijgaande berekening mag blijken.

Gegeven:

- Een molen met een vlucht van 26,00 meter
- Diameter bovenwiel 2,60 meter
- Vulhout 0,70 m. vierkant
- Gewichten

- as	4,5 ton
- roede + tuigage etc	5 ton
- bovenwiel	1,5 ton

Gesteld is dat van deze gewichten 85% op de windpeluw rust.

Gevraagd:

Met welke kracht F moet aan de punt van de roe worden getrokken om de as via een blok A onder de vulstukken op te lichten?

Mechanica stelling: Som van de momenten om A = 0

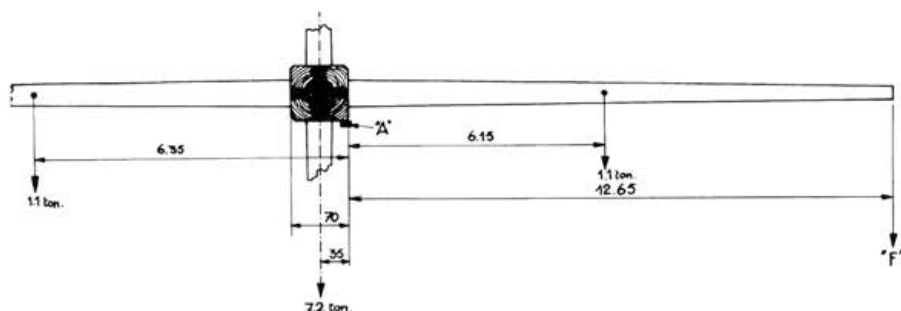
$$- 1,1 \times 6,85 - 7,2 \times 0,35 + 1,1 \times 6,15 + F \times 12,65 = 0$$

$$=> F = 0,26 \text{ ton} = 260 \text{ kg.}$$

Op dezelfde wijze is uit te rekenen, welke kracht nodig is bij een stut in het wiel. Diameter wiel is 2,60 meter.

$$- 1,1 \times 7,8 - 7,2 \times 1,3 + 1,1 \times 5,2 + F \times 11,7 = 0$$

$$F = 1,04 \text{ ton} = 1040 \text{ kg.}$$

WIE HET ONWEER HOORT IS NIET GETROFFEN

Elke molenaar weet dat onweer een dreigend gevaar voor de molen betekent. Als het nadert zorgen we er voor dat de molen gestopt, afgezeild en aan de ketting gelegd wordt. Dan snel de bliksemafleider vast, waarna we met een gerust hart kunnen gaan kijken naar het hemelgeweld. Tenminste nadat we ook voor onze eigen veiligheid hebben gezorgd.

Dat onweer gevaar met zich mee brengt zijn we ons wel bewust, maar door de lage frequentie van persoonlijke bliksemongevallen in Nederland wordt nog wel eens te veel risico genomen.

Het aantal personen dat jaarlijks in Nederland dodelijk door de bliksem wordt getroffen is sinds het begin van de eeuw sterk afgenomen (van gemiddeld rond de tien voor 1950 tot minder dan vijf in de laatste 20 jaar), maar het aantal getroffen personen dat het wel kan na vertellen is niet bekend.

Vroeger waren vooral mensen die op het land werken slachtoffer van een blikseminslag, tegenwoordig zijn het vooral sporters en buitenrecreanten, zoals kampeersers en amateurvisser.

Vaak wordt gedacht dat als de bliksem je raakt je er geweest bent, maar gelukkig valt dat mee, want ongeveer 70% overleeft het, tenminste als er op tijd hulp is.

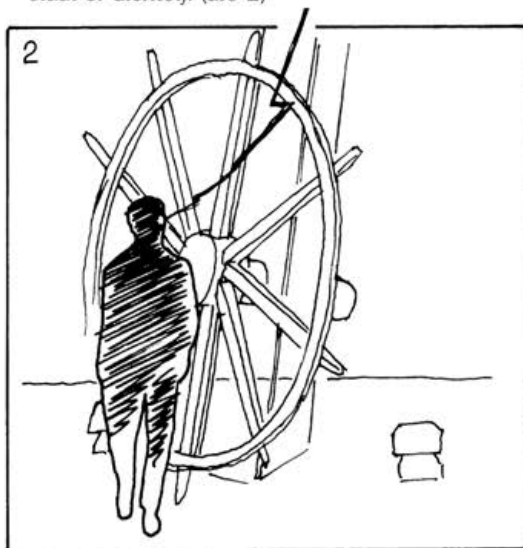
Onweer

Onweer ontwikkelt zich in cumulonimbus, die gekenmerkt wordt door de hoge verticale opbouw en de ons allen welbekende aambeelvorm.

Elektrische ontlading in de vorm van bliksem komt voor binnen een wolk, tussen wolken onderling en tussen wolk en aardoppervlak. De ontladingen kunnen zowel een positieve als een negatieve lading hebben. Het voltage van een bliksemontlading kan

20 tot 100 miljoen volt bedragen, terwijl de stroomsterkte kan oplopen tot zo'n 20.000 ampère! De kerntemperatuur in de bliksemflits kan oplopen tot 30.000°C en dat is zes maal hoger dan de temperatuur van het oppervlak van de zon. De duur van de ontlading is zeer kort en bedraagt ongeveer 1/1000 seconde. Er zijn vier manieren waarop je door de bliksem kan worden getroffen:

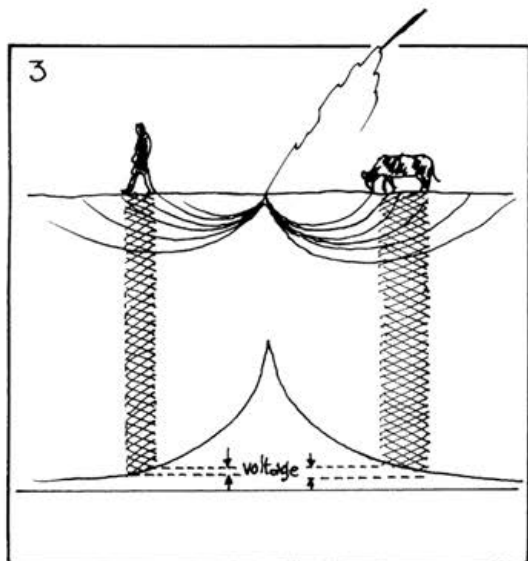
- door directe inslag: je bent buiten en de bliksem raakt je vol. (afb 1)
- door inslag via een voorwerp in de buurt. Een voorbeeld hiervan is als de inslag plaatsvindt in een ijzeren staartbalk, die de eerste klap ontvangt, waarna je wordt geraakt doordat de bliksem een zijsprong maakt. Dit zal alleen gebeuren als de staart niet aan de bliksemafleider zit en je staat er dichtbij. (afb 2)

- Via stapspanning. Dit is een vorm van inslag die optreedt als je je binnen 30 meter van de plaats van de inslag bevindt. Er kunnen verwondingen ontstaan wanneer er een spanningsverschil optreedt tussen ledematen die zich, in contact met de grond, op ongelijke afstand van het inslagpunt bevinden. (afb 3)
- Via contactspanning. Deze ontstaat als je (b.v.) de molenroer aanraakt op het moment dat de bliksem erin slaat. (afb 4)

Letsel

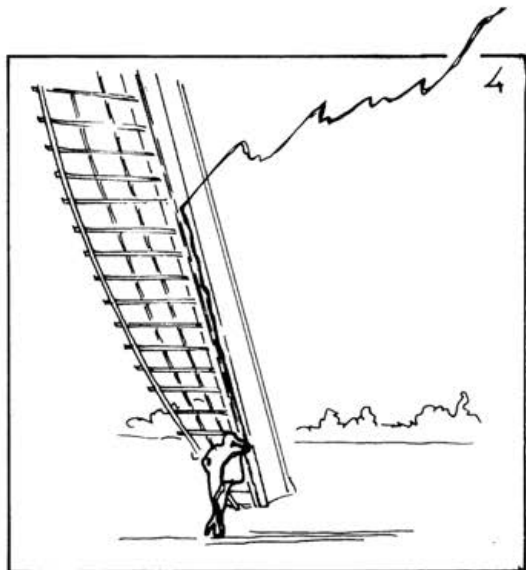
Het soort verwondingen dat ontstaat is afhankelijk van de manier waarop je door de bliksem getroffen wordt en door de eigenschappen van de ontlading zelf: is deze groot of klein, positief of negatief, lang- of kortdurend. Ook is van belang wat de dikte en vochtigheid van de huid is. Als de huid nat is zal de bliksem eerder langs de buitenkant van het lichaam naar de aarde afvloeien en is er minder kans op

inwendige schade. Metalen voorwerpen als armbanden, halskettingen en dergelijke kunnen de stroom afbuigen waardoor deze een weg door het lichaam zal volgen.

De weg waarlangs de stroom gaat bepaalt wat voor verwondingen je oploopt. Als de stroom via de buitenkant van het lichaam loopt kunnen oppervlakkige brandwonden ontstaan in de vorm van varens of bloemen. Deze brandwonden verdwijnen vaak binnen een etmaal.

De organen die op de weg liggen die de stroom in het lichaam volgt lopen de meeste kans op beschadiging. Vaak treft de bliksem je via de openingen van het hoofd (oren, neus, mond en ogen), zorgt daar voor brandwonden en vloeit dan af door de voeten naar de aarde. Het zal duidelijk zijn dat de

stroom op zijn weg door gevoelige organen als het ademcentrum en het hart kan lopen. Het gevolg daarvan is een ademhalings- en een hartstilstand. De verlamming van de ademhaling duurt meestal 5-10 minuten, terwijl het hartritme zich al eerder spontaan herstelt. Om te voorkomen dat het hart zonder zuurstof komt, en alsnog stopt, moet mond-op-mond beademing worden toegepast. Dit moet worden volgehouden tot er weer spontaan geademd wordt en dat kan dus een lange tijd duren. Als deze maatregel goed wordt toegepast overleeft 70% van de slachtoffers het.

Andere problemen die kunnen ontstaan zijn het scheuren van het trommelvlies, en het ontstaan van brandwonden of verlammingen van de spieren. Deze verlammingen kunnen dagen aanhouden en zelfs blijvend zijn.

Preventie

Het zal duidelijk zijn dat het niet alleen belangrijk is de molen te beschermen bij onweer, maar ook jezelf.

Wat kan je zelf doen ter bescherming? Ga tijdig schuilen in de molen. Als je echt overvallen wordt door het onweer is het beter eerst aan jezelf te denken en dan pas aan de molen, hoe moeilijk dat ook kan zijn.

Wanneer je in het open veld bent en de molen niet meer kan bereiken ga dan nooit onder een alleenstaande boom staan, maar zoek bescherming onder een groep bomen (bij veel molens zijn die helaas

zeilmakerij Fa. van Neerven & Zn.

opgericht

1925

van Neerven's MOLENZEILEN

'N BEGRIP VOOR DE MOLENAAR

IN

NEDERLAND, BELGIË

EN DUITSLAND

IN

KATOEN, W.K. 77 EN VLASDOEK

DR. VAN ERPSTRAAT 1

5341 AK OSS

TELEFOON 04120-24028

aanwezig...). Maak je zo klein mogelijk door te hurken met de voeten tegen elkaar, zodat geen spanningsverschil tussen je benen kan ontstaan.

Tenslotte: is het geen geruststellende gedachte dat, zolang je de donder hoort, je de blikseminslag zal overleven?

Erik Stoop

VERENIGING OPEN MONUMENTEN

Op 11 augustus is in kasteel 'Duivenvoorde' te Voorschoten de oprichting van de Vereniging Open Monumenten bekend gemaakt. De Vereniging beoogt een grote belangenorganisatie te worden die het behoud van het Nederlands cultureel erfgoed voorstaat. De doelstellingen van deze vereniging zijn:

- * het verbreden van het publieke draagvlak voor de monumentenzorg;
- * het bevorderen van de toegankelijkheid van monumenten;
- * het stimuleren van monumenteneducatie en informatie over monumenten voor een groot publiek;
- * het aantrekken van externe financiering.

De Vereniging Open Monumenten zal zich daadwerkelijk in gaan zetten voor het beheer en behoud van monumenten. De Vereniging zal daartoe in de toekomst eigen restauratie- en beheersprojecten ter hand nemen. Een Nationaal Monumentenfonds, een organisatie voor stads- en dorpsherstel op plaatsen waar het tot op heden niet gebeurt, dient hiervoor in het leven te worden geroepen.

Eén van de activiteiten van de Vereniging Open Monumenten is het opzetten van een keten van 'Erfgoedwinkels'. Het idee voor het realiseren van dergelijke winkels werd ontleend aan de Britse 'National Trust', die, met zijn ruim twee miljoen leden, dit soort winkels - meestal gekoppeld aan een horecafaciliteit - exploiteert. Het assortiment bestaat uit cadeautjes en gebruiksartikelen met een duidelijke historische herkenningswaarde. De opbrengsten komen ten goede aan de instandhouding van het cultuurgood.

De Vereniging Open Monumenten organiseert ook elke maand het evenement 'Restauratie van de Maand'. Veel monumenten die doorgaans niet toegankelijk zijn, kunnen in het korte moment tussen restauratie en ingebruikneming vaak wel opengesteld worden. De Vereniging Open Monumenten wil die mogelijkheid aangrijpen om het monument voor het publiek open te stellen. Tijdens deze evenementen zijn er onder meer rondleidingen, waarin wordt verteld over de geschiedenis van het monument. Het evenement wordt elke maand in een andere plaats gehouden.

Hoe wordt U lid?

U krijgt als lid van het Gilde van Vrijwillige Molenaars f 10,- korting op het lidmaatschap van de Vereniging Open Monumenten (normaal: f 37,50). U kunt zich aanmelden door de aanmeldingsbon uit de in deze Gildebrief bijgevoegde folder op te sturen naar het Gilde van Vrijwillige Molenaars, Nwe. Bussemmerweg 92, 1272 CK Huizen.

De bonnen worden vervolgens doorgezonden naar de Vereniging Open Monumenten, waarna U uw lidmaatschapskaart, het welkomsgeschenk en het tweemaandelijks tijdschrift 'Open Monument' wordt toegezonden. Alle verdere contacten lopen rechtstreeks via de VOM.

FILMOTHEEK

Naar aanleiding van een vraag op de ledenvergadering van Het Gilde dit voorjaar heeft het bestuur besloten om de "Filmotheek" nieuw leven in te blazen.

Het bestuur heeft ondertekende gevraagd deze taak op zich te nemen, wat zij met alle plezier wil doen.

Wat is de bedoeling?

In de eerste plaats is "filmotheek" een wat groot woord, het gaat niet om een verzameling films, die gehuurd kunnen worden zoals bv. in een videotheek.

Wij willen eenvoudig een lijst samenstellen van beschikbare molenfilms. Er bestaat reeds een kaartstelsel van, maar we willen dit aanvullen met nieuwe films. Het is dan de bedoeling een lijst samen te stellen van alle beschikbare films, die gebruikt kunnen worden op contactavonden, ledenvergaderingen, voorlichtingsavonden, enz.

Hebt u een film, die voor dit doel geschikt is en bent u bereid deze te vertonen of uit te lenen, wilt u dan de volgende gegevens aan mij doorgeven:

Titel film
jaar van opname
zwart/wit of kleur
formaat-filmtipe
duur van de film
met geluid c.q. tekst ja of nee
eigenaar
adres
woonplaats
telefoonnummer
cineast
eventuele opmerkingen

Misschien kunnen we in de komende jaren deze lijst nog uitbreiden met videofilms, diaserieën, demonstratiemogelijkheden e.d.

Als het mogelijk is willen we op de komende jaarvergadering een eerste uitgave voor belangstellenden gereed hebben, daarna kunt u deze schriftelijk

of telefonisch op onderstaand adres aanvragen. Kosten zijn hier niet aan verbonden.

Maar wij willen nu eerst filmers of filmeigenaars vragen bovengenoemde gegevens door te geven aan:

Mw. P.D. Scholten-Ballast,
Klaverdreef 2,
7006 LP Doetichem.
telefoonnr. 08340.60160

Als u hieraan meewerkt, helpt u anderen om een geslaagde avond te organiseren, wat zeker ook weer in het belang van de molens is.

Tot slot willen we er met nadruk op wijzen dat u voor gebruik van een film zelf contact moet opnemen met de betreffende eigenaar om afspraken te maken over tijdstip, onkostenvergoeding enz.

Mogen wij op uw medewerking rekenen?

P.D. Scholten-Ballast.

HET GEBRUIK VAN BRANDBLUSSERS EN BLUSMIDDELEN OP EN ROND MOLENS

Naar aanleiding van het artikel over de springende brandblusser in de vorige Gildebrief, zal ik als moleenaar-brandweerman de meest gebruikte soorten blusmiddelen nader toelichten op werking, voor- en nadelen en specifieke aandachtspunten voor molenaars.

Blusmiddelen	Bluswerking	Nevenwerking
Water	Afkoeling	Verstikking
Zand	Afdekking	-
Poeder	Negatief katalitisch*	Afdekking
Koolzuursneeuw	Verstikking	Afkoeling (gering)
Halonen	Negatief katalitisch*	-

* De stof neemt niet deel aan het verbrandingsproces maar beïnvloedt de verbranding zodat deze zal ophouden.

Voor- en nadelen per blusstof:

Water:

Voordelen: - meestal volop aanwezig
- goedkoop

Nadelen: - elektrisch geleidend
- waterschade veroorzakend
- vorstgevoelig

Let daarom bij het blussen met water op uw graanopslag/meelvoorraad en elektrische installaties. Indien de molen voorzien is van een slanghaspel, controleer deze dan minstens 1x per jaar op de werking.

Zand:

Voordelen: - vaak in grote hoeveelheden aanwezig
- geschikt voor het afdekken en indammen van uitstromende vloeistoffen

Nadelen: - kan schade aanrichten in machines

Zet bij de ingang van de molen een emmer met zand.

De bezoekers kunnen hierin hun sigaret doven.

Poeder:

Voordelen: - niet elektrisch geleidend
- niet vorstgevoelig
- geschikt voor open en gesloten ruimten

Nadelen: - niet geschikt voor gebruik bij graanopslag, consumptiemeel e.d.
- zichtverminderend in kleine ruimten (let op vluchtweg!!)

Aangezien er op veel molens poederblussers aanwezig zijn, raad ik u aan de aanwijzingen op de blusser goed door te nemen.

Ook hier geldt: Laat de blusser zo mogelijk ieder jaar controleren! Let er op of de aanduiding ABC aanwezig is.

Koolzuursneeuw:

Voordelen: - niet elektrisch geleidend
- niet vorstgevoelig

Nadelen: - richt geen nevenschade aan
- 1x zwaarder dan lucht dus verwaait snel
- verdrijft zuurstof dus verstikkend voor mens en dier
- geen indringend vermogen dus minder geschikt voor vaste stoffen

Dit blusmiddel is geschikt voor beginnende branden van vaste stoffen en elektriciteitsbranden. Doordat de koolzuursneeuw na blussing verdampt, richt het geen nevenschade aan. Het is een ideaal blusmiddel in museummolens of molens met uitgebreide installaties zoals mengketels, transformatoren e.d.

Halonen:

Voordelen: - geschikt voor elektriciteits- en motorbranden
- richt geen nevenschade aan
- niet elektrisch geleidend

Nadelen:

- lang houdbaar en niet vorstgevoelig
- giftig (adembescherming nodig)
- corrosief op metalen
- niet meer verkrijgbaar
- tast de ozonlaag aan

In een molen zal een Halon-blusser nog sporadisch voorkomen.

Gebruikte Halon-blussers kunnen slecht hervuld worden bij de pas opgerichte Halonbank (duur!!). Het opmerkelijke is dat Halon bij daadwerkelijke inzet geen schade toebrengt aan de ozonlaag!!

Algemeen: Zorg ervoor dat het blusmiddel op een goed bereikbare plaats hangt bijv. naast de toegangsdeur of trap.

Denk erom: Alle genoemde blusmiddelen zijn ervoor om de brand in een beginstadium te bestrijden. Waarschuw altijd de brandweer! Omdat onze molens toch hele specifieke bouwwerken zijn, is het handig om het plaatselijke brandweerkorps uit te nodigen. Zij kan de molenaar en/of eigenaar adviseren in het gebruik van blusmiddelen en brandpreventie. Het openstellen van een aanvalsplan in geval van daadwerkelijke brand is aan te bevelen. Hoe vaak hebben we al niet moedeloos toe moeten kijken doordat een naast de molen gelegen sloot of beek niet op tijd uitgebaggerd en daardoor onbruikbaar is geworden voor de waterwinning. Controleer desnoods zelf of een eventuele nabij de molen gelegen ondergrondse brandkraan niet dichtgeslibd is. Deze zaken kunnen de repressie (brandbestrijding) vertragen.

Ik hoop dat dit overzicht met tips wat meer duidelijkheid zal geven om de keuze van een blusmiddel te vergemakkelijken.

Harry van Hoom,
Poldermolen "De Veer" Penningsveer (1994)

Bron: Repressie Brandwacht, VNG-uitgever) 1990

EEN GOED VOORBEELD DOET (WELLICHT) GOED VOLGEN

Na de laatst gehouden monumentendag, was het voor de vrijwillige molenaars in de provincie Utrecht nog lang niet zover dat men met goed fatsoen naar huis kon.

Op verzoek van het bestuur van de Stichting de Utrechtse Molens was iedere molenaar die actief is in de provincie, ook die welke niet op een stichtingsmolen draaien, uitgenodigd om zich na afloop van de dag rechtstreeks of na de echtgenote of vriendin opgehaald te hebben te komen naar de Loenderveense poldermolen te Loenen a/d Vecht. Hier waren door de stichting een tweetal speciaal

daarvoor aangeschafte legertenten opgesteld, waarin tijdens een gezellig samenzijn, met het voltallige bestuur, genoten kon worden van een zeer uitgebreide barbecue.

Door de voorzitter Hoekstra werd een dankwoord uitgesproken voor het vele werk dat de vrijwilligers verrichten t.b.v. de molens. Dit blijk van waardering werd niet alleen door het aangeboden gestalte gegeven maar de jongste geslaagde molenaar kreeg nog een persoonlijk blijk van waardering aangeboden.

Al geniet je al genoeg van het voorrecht met een molen te mogen malen, toch doet het je als vrijwilliger goed als de eigenaar ook laat blijken dit alles op prijs te stellen. Of zoals de voorzitter het onder woorden bracht, "wat zouden we met onze molens aan moeten, als we niet konden beschikken over zo'n actieve groep molenaars".

VERDWENEN MOLEN-DIASERIE

Allereerst zal ik mij even aan jullie willen voorstellen.

Ik ben Martin van Til, woon in Lelystad en ben in het dagelijks leven buitendienst medewerker bij de afdeling bouw- en woningtoezicht in de gemeente Almere.

Omdat ik een aantal jaren geleden, om precies te zijn in 1976 in Amsterdam woonde en in de week-einden toch de behoefte had om van het buitenleven te willen genieten maar ook nuttig bezig wilde zijn, kwam ik eigenlijk door toedoen van mijn broer in de molenwereld terecht.

Een aspect wat ook direct meespeelde in het geboeid raken in de molens was voor mij als bouwkundige natuurlijk de constructie van deze levende bouwwerken.

Zo begon ik eerst als leerling vrijwillig molenaar op de Zaanse Schans bij Cees Krijt op de houtzaagmolen "de Gekroonde Poelenburg" en kwam natuurlijk ook wel in en op de andere molens van de Zaanse Schans.

In 1978 verhuisde mijn opleidingsgebied naar Arnhem, waar ik les kreeg in het malen met een korenmolen en wel op "de Kroon".

Deze opleiding duurde tot mei 1979, waarna ik in Slagharen examen moest doen.

Na afloop mocht ik mij tot de geslaagde vrijwillig molenaars van Nederland rekenen, die de taak hebben om het Nederlandse molenbestand zo goed mogelijk draaiende te houden.

Ik kon direct aan de slag, want de vereniging "De vrienden van de Gelderse molens" had nog wel een molen waar een vrijwillig molenaar kon draaien.

Het werd de stenen stelling korenmolen "de

Hoop" aan de rand van het Veluwe plaatsje Garderen.

Ik heb daar met veel plezier gewerkt met de molen en na korte tijd het oude ambacht van het malen van tarwe, rogge, en af en toe boekweit ook weer nieuw leven in geblazen.

We hadden de wind op de molen weer goed in de zeilen.

Na enkele jaren, namelijk in 1985 ben ik veranderd van molen.

Het werd een molen dicht bij huis maar natuurlijk nog wel op het oude land.

Het werd de met riet gedekte stelling koren-molen van de familie H. en H. Zoet in Oosterdorp bij Elburg aan de rand van de Veluwe.

Deze molen was in 1984 gerestaureerd en stond stil zonder molenaar.

Dat kon natuurlijk niet zo blijven, want een molen die stil staat veroudert veel sneller dan een molen waarmee regelmatig wordt gemalen en op de molen van Garderen waren we met z'n tweeën.

Dus kon ik de molen "de Hoop" met een gerust hart achterlaten en mij vanaf dat moment richten op de molen "de Tijd" van Oosterdorp.

Vanaf 1 januari 1985 ben ik daar op die koren-molen begonnen.

Al snel kwamen er hulpen bij, die het werken op de molen ook leuk vonden.

Ook op deze molen werd en wordt nog steeds gemalen met wind en op ambachtelijke wijze. Tussen de molenstenen worden ook op die molen verschillende granen gemalen. De ene keer tarwe, dan weer mais en soms ook wel gerst maar alles op de windkracht.

Tot zaterdag 20 november 1993 verliep alles prachtig, zonder problemen. De bezoekers waren geboeid bij het horen en zien van een werkende molen en zijn vrijwilligers. En dan denk je wel eens wat een prachtig "beroep", maar schijn bedriegt, niets is soms minder waar.

Op 20 november komt er een vrouwelijke stagiaire van het basisonderwijs op de molen die netjes vraagt om informatie over de molen, om zo een les te kunnen invullen en de kinderen iets te kunnen vertellen over de molen.

Graag geef ik haar de beschikbare informatie en bedenk dat het vertonen van dia's aan de kinderen misschien nog wel aan zou kunnen slaan en zo geef ik haar ook de vier dozen met dia's die nog op de molen stonden.

Circa 400 stuks, de verzameling van al die jaren dat ik vrijwillig molenaar ben.

Nog niets aan de hand, ze gaat en zegt mij toe dat alles zo spoedig mogelijk terug zal worden gebracht.

Maar dan komt de ontuchtiging na het verstrijken van de weken, ik heb ter goeder trouw geen naam van de stagiaire maar tot op heden ook mijn spullen niet terug.

Jammer zelfs toekomstige onderwijzeressen die mede onze jeugd op moeten voeden zijn niet te vertrouwen.

Na alles geprobeerd te hebben om te achterhalen wie het was en waar ze eventueel op school zou hebben gestaan, maar zonder resultaat, richt ik mij tot u om u te vragen of er een mogelijkheid is om dit verhaal in uw verenigingsblad op te willen nemen.

Bijzonder graag zou ik de dia's terug willen.

Bij voorbaat dank.
Martin van Til,

vrijwillig molenaar van de koren-molen "De Tijd" te Oosterdorp.

Ik woon in Lelystad, Archipel 45-06 maar ben iedere zaterdag van 11.30 tot 15.30 op de molen aanwezig.

Wilt u meer informatie dan kunt u mij telefonisch bereiken via het nummer 03200-45215 of op het werk 036-5399717.

VERLICHTING IN DE KAP OF KOP

In de kap en in mindere mate de kop van de acht-kante- of wipmolen heerst altijd een beetje duistere sfeer. Het enige licht dat veelal naar binnen valt is datgene wat de ruitjes in het achterkeuvelens doorlaten. In het aller gunstigste geval heeft ook de kap-zolder een tweetal kistramen maar dan hebben we het over de forse achtkant.

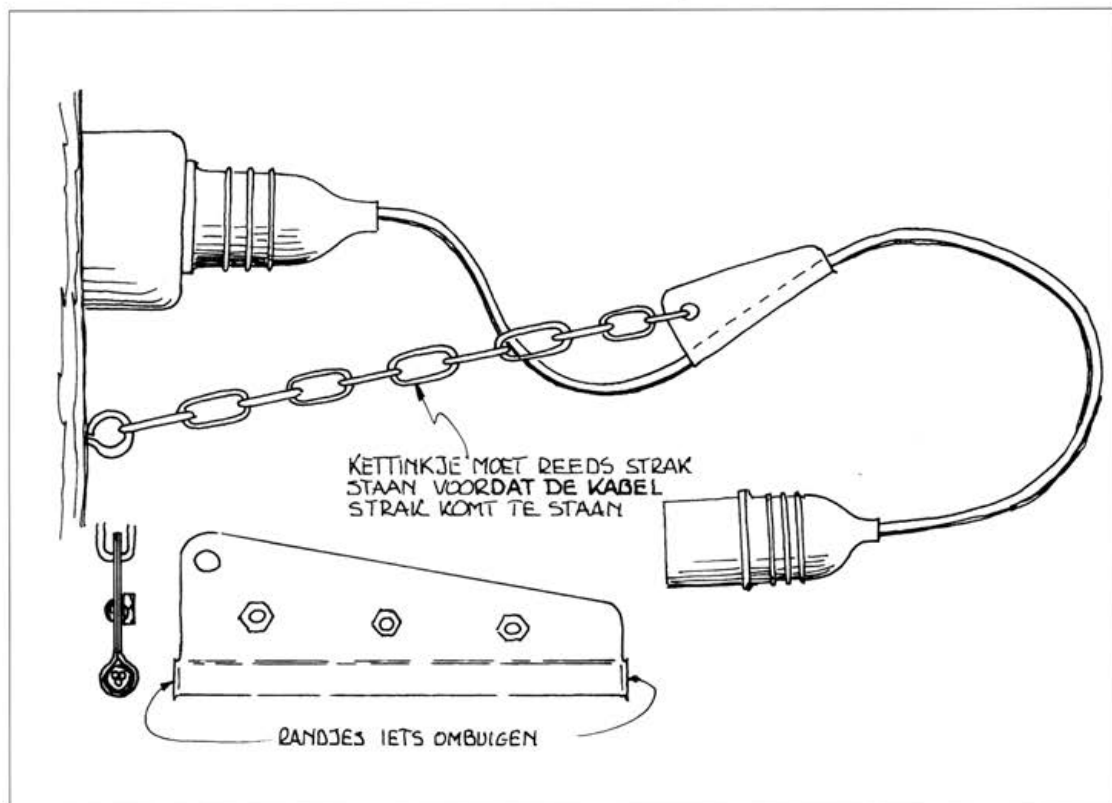
In stenen molens komt dit helaas zelden of nooit voor.

Toch verdient het wel eens aanbeveling om bij bepaalde werkzaamheden meer licht beschikbaar te hebben op daarvoor in aanmerking komende plaatsen. Een van die plaatsen is b.v. boven het halslager. Men kan dan volstaan met een looplamp of zaklantaarn, maar dan moeten deze beschikbaar zijn op het gewenste ogenblik. Mooier is het dus altijd over voldoende licht in de kap of de kop van een wip te beschikken. Zeker is dit aanbevelenswaardig op instructiemolens.

Met andere woorden: het is zondermeer nuttig altijd voldoende licht in de molen te hebben ook uit oogpunt van veiligheid.

Een groot probleem is altijd weer de verbinding tussen het installatiedeel van de romp en het te verkruien deel. Hoe kort deze overbrugging ook maar hoeft te zijn, het kan om begrijpelijke reden nimmer een vaste verbinding zijn.

Ook is het niet aanbevelenswaardig om het deel van de verlichtingsinstallatie in de kap, zondermeer m.b.v. een kort stuk snoer met stekker aan te sluiten. Vroeg of laat wordt deze verbinding vergeten tijdens het kruien en dan trekt men of het stopcontact van de muur of het snoer uit de stekker. Maakt men het snoer behoorlijk wat langer om dit te voorkomen dan loopt men het gevaar dat het snoer na de molen verkruid te hebben gegrepen wordt door uitsteeksels van de koningsspil, met alle gevolgen van dien.

Wat dan wel?

De oplossing is heel eenvoudig; men moet het snoer van de kapverlichting zodanig uitvoeren dat als de kap verkruid wordt, de verbinding zonder nadelige gevolgen verbroken wordt. Het bovenstaande schetsje geeft duidelijk weer hoe e.e.a. dan uitgevoerd moet worden. En het werkt uitstekend daar het reeds meer dan tien jaar met dezelfde stekker en dito stopcontact zonder enige problemen werkt.

Wel dient men er op te letten dat men het snoer van het kapdeel van de installatie nimmer langer maakt dan ongeveer 2 a 3 meter al naargelang de grootte van de kapdiameter.

worden besproken die voor de molenaar van belang zijn en waarbij de provincie wellicht ondersteuning kan verlenen.

De gedeputeerde voor de monumentenzorg mevrouw F. van Diepen-Oost zal deze dag bijwonen.

Besturen, eigenaren en molenaars zullen in december een uitnodiging ontvangen.

De heer J. de Jonge zal binnenkort de Provinciale Molencommissie verlaten. Het onderhoud van de molentellers zal worden overgenomen door de heer J. Meskers.

Dienst WVV, Zijlweg 245 te Haarlem, telefoon 0230145138.

Postadres: Postbus 205, 2050 AE Overveen.

CONTACT PROVINCIE & VRIJWILLIGERS

De Provinciale Molencommissie van Noord-Holland organiseert in samenwerking met het Gilde van Vrijwillige Molenaars afdeling Noord-Holland op 1 februari 1995 in Alkmaar een toogdag voor de molenaars in de provincie Noord-Holland. Deze dag is ook bestemd voor alle anderen die bij de molens betrokken zijn. Op deze dag zullen onderwerpen

WAT WAS DAT VOOR 'N MOLENZAAK

De watergedreven molen is toch beter bekend onder de vrijwillige molenaars dan de redactie van mening was. Er kwamen meer goede oplossingen binnen dan verwacht. Het was inderdaad een kanjel of goot van een bovenslagwatermolen. Enkelen gaven wel het goede antwoord maar twijfelden nog

enigzins, omdat de klep wel open stond maar er was geen uitstromend water bijgetekend.

De gelukkige winnaar na loting is geworden:

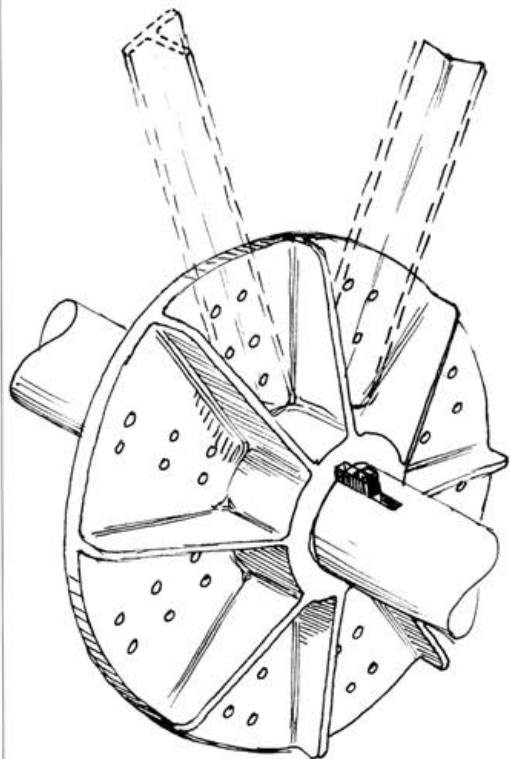
K. de Jong, Boterbloemstraat 10, 7151 GA Eibergen.

Hij kan een dezer dagen met de post het volgende verwachten:

"De pelmolen" van P.H. Havik en

"De molens der familie Honig, van Boorsma.

Wat is dat voor 'n molenzaak

ZAG EN HOORDE

De molenaar hoorde via, via, een omweg dus, een verhaal van een Noord-hollandse dijkgraaf.

Het was kort na de wateroverlast aldaar en de dijkgraaf was buiten zijn district op werkbezoek.

"Was het water bij jullie ook zo hoog?"

"Jazeker, de boezem stond hoog en wij hebben

ook wel met zandzakken en kleidijkjes gewerkt. Het polderwater stond ook veel te hoog maar het kon nog net", zeiden de gastheren.

"Nou", zei de dijkgraaf een beetje beschroomd, "Er was bij ons in Noord-Holland nog zo'n klein polderdij, waar alles nog bij het oude was. Waar de tijd nog had stilgestaan. Daar was een machinist van de oude stempel die het er zo maar zo'n beetje bij deed, dat malen. Zo'n gemaaltje uit het jaar prik levert geen dagtaak natuurlijk", zei de dijkgraaf veelbetekend.

"Overal zijn onze gemalen up-to-date, volautomatisch. Alles precies op de streep, op peil. Kroosreiners, vlotters, peilschrijvers, afstandsbediening, noem maar op, alles perfect, zoals het moet". En de 'dijk' was er trots op, zo bleek uit alles.

Maar toen alle polders zowat verzopen, met hier en daar peiloverschrijdingen van een meter en de gemalen tot overmaat van ramp ook nog moesten stoppen wegens een te hoge boezem, toen was er in dat 'achterlijke polderdij' maar 10 cm op peil. Nou dat was toch wel gek!, gaf de 'dijk' wat besmuikt toe.

"In ons waterschapshuis werd er onder de ingenieurs altijd schamper over dat prutspolderdij, met dat speelgoedgemaaltje gedaan" De dijkgraaf vertelde het nog eerlijk.

"Maar dat muisje heeft nog wel een staartje", aldus de strijdvaardige dijkgraaf. "Ik wilde er het mijne van weten. Ik heb de machinist opgezocht. Hij vertelde dat het land in zijn polder al dagen voor de overstroming behoorlijk nat was. Daarom was hij tegen de voorschriften in al een tijdje onder het vaste peil. Hij zei dat het niet veel gaf want de plassen stonden hier en daar al op het land en die kon hij er niet afmalen, zo zei hij, maar ze zouden zeker nog door zijn machine heenmoeten. Toen het weerbericht steeds duidelijker van veel regen op gaf had hij zijn machine constant laten draaien. Hij was ver onder peil, maar dat zou maar kort duren, want het gaat toch flink regenen dacht hij, als vanzelfsprekend.

Toen alle automatische buurgemalen boven de streep kwamen en in eerste instantie op halve kracht en nog later, op volle kracht draaiden, stond hij nog ver onder het peil. Toen iedereen zo ongeveer verzopen was stond ons ambachtelijke machinistje pas een beetje boven het peil". En ergens vond de dijkgraaf het wel een goede stunt.

Zo'n 'volautomatische polder' is lang niet altijd perfect, mag de conclusie zijn.

De oude machinisten mogen lastig zijn, geld kosten, ziek worden, een grote mond hebben, kortom mensen zijn met gebreken. Het zijn echter ook mensen, vaak met een behoorlijke dosis VERSTAND en ook nog ervaring. Dat ontbreekt bij de automaten.

Men mag dan ook verwachten dat indien peilonderschrijdingen niet meer worden getolereerd, peiloverschrijdingen regel zullen worden.

Te laag water, veroorzaakt door een gemaal of een hobbyende molenaar zijn een waterstaatkundige doodzonde; veel te hoog polderwater is simpel overmacht. "We hebben alles gedaan". Jazeker, maar er is ook veel, te veel gelaten.

"Regeren is vooruitzien" dacht de machinist.
"Regeren is techniek" dacht men in het waterschapshuis vanachter het beeldscherm. En weer ging de telefoon met een journalist die vroeg hoe het toch zover kon komen...

Koninklijk Besluit, van 3 november 1992.
Nr 92 010006 (m.nt. JJIV)
Windrecht; bouwverbod.

Wij Beatrix, enz.:

Beschikken bij dit besluit op het beroep, ingesteld door B en W van Amsterdam tegen het besluit van GS van Noord-Holland van 17 april 1990. Nr. 90-511133, houdende goedkeuring van de op 22 nov. 1989 door het algemeen bestuur van het voormalige waterschap Drecht en Vecht vastgestelde keur van het waterschap Drecht en Vecht. (...)

De RvS. Afdeling geschillen, gehoord, advies van 12 okt. 1992, nr. G03.90.0498.

Op voordracht van onze minister van Verkeer en Waterstaat van 22 okt. 1992, nr. RJW 134562. Hoofddirectie van de Waterstaat, Hoofdafdeling van Bestuurlijke en Juridische Zaken; (...)

Appellanten hebben voor hun beroep gericht tegen het in art. 18 eerste lid van de Keur ter verzekering van het windrecht vastgelegde verbod om

binnen een straal van 200 m rond een windbemalingsinstallatie - kort weergegeven - werken te plaatsen hoger dan 4 m boven het maaiveld.

Aldus zouden beperkingen aan de gebruiksmogelijkheden van de gronden worden gesteld zonder dat de desbetreffende bestemmingsplannen daarin voorzien, aldus appellanten.

Anders dan appellanten zijn wij van oordeel dat een zodanige verbodsbepaling in een keur, al dan niet naast een bepaling van soortgelijke strekking in een bestemmingsplan, voor een goede taakuitoefening van het waterschap niet kan worden gemist. Overigens zij in dit verband nog opgemerkt dat art. 47 van de Keur voorziet in een ontheffingsmogelijkheid.

Derhalve dient dit bezwaar van appellanten ongegrond te worden verklaard.

Kortom: Hare Majesteit vindt ook dat molens vrij moeten staan.

De molenaar las in het dagblad de Gelderlander het volgende:

Wijchen - De eik op de Molenberg bij de Wijchense molen, aan de baron d'Osyste straat vlakbij de brandweerkazerne, mag van het college van burgemeester en wethouders niet gekapt worden. De plaatselijke afdeling van Natuur en Milieu had gevraagd de eik neer te halen.

JAMMER GENOEG BENT U NIET DE ENIGE MET BELANGSTELLING VOOR MONUMENTEN

Evenals u hebben ook houtworm, boktor en zwam een uitgesproken voorliefde voor ons nationaal monumentenbestand.

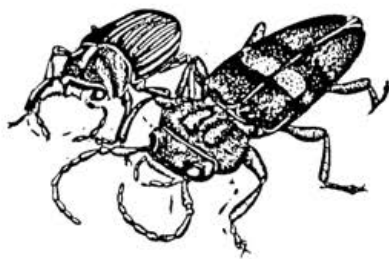
En waar uw belangstelling opbouwend is, gaan zij nogal afbrekend te werk.

Resultierend in schadeposten van miljoenen guldens. Voorkomen blijft daarom altijd goedkoper dan genezen.

Sterker nog: genezen is soms zelfs helemaal niet meer mogelijk.

Laat daarom een specialist van Rentokil bij u langs komen voor inspectie. De kosten van deze inspectie zijn nul komma nul, waar ook in Nederland.

Bovendien krijgt u meteen een serie

Links de houtworm, rechts de boktor. Samen veroorzaken ze voor miljoenen schade aan monumenten.

duidelijke tips over bescherming.

Bel voor een
vrijblijvende inspectie,
advies en offerte
Rentokil
06 - 0226600

Wijchen

Enkele leden van de daarbij gelegen streekmuziekschool hadden volgens een gemeentewoordvoerder bezwaar aangetekend tegen de kapaanvraag van de afdeling Natuur en Milieu. Het college is het met de bezwaren eens. B en W menen dat de vijftig a zestig jaar oude eik "een positieve waardering aan het huidige landschap geeft", ofwel: ze vinden dat de boom de straat mooier maakt.

Natuur en Milieu wil de Molenberg weer in de natuurlijke staat terugbrengen. Dat betekent o.a. dat de gekweekte rozen op de berg moeten wijken voor plantjes als grijskruid, zandblauwtjes en muizeoortjes.

Van de milieuorganisaties moest de eik geveld worden omdat de boom niet tot de oorspronkelijke begroeiing behoort. Bovendien neemt de boom de wind weg voor de molen.

"Die eik is er neergezet door een molenaar, maar die kapte daar om de zoveel tijd takken van af om het binnen warmer te hebben. Dat was na verloop van tijd niet meer nodig en toen groeide en groeide dat ding maar", vertelt een woordvoerdster van Natuur en Milieu.

In de toekomst willen de natuurliefhebbers aan de Molenberg en de 194 jaar oude korenmolen een creatieve functie geven. "Dan zou het leuk zijn als je vanuit het dorp op de molen kon kijken, maar we leggen ons wel neer bij het besluit van het college", aldus de woordvoerdster.

MOLENLANDSCHAP

Wedderveer

BESTUURSMUTATIES

Om inzicht te verschaffen in de te verwachten bestuursmutaties, heeft het bestuur besloten het rooster van aftreden jaarlijks in het decembernummer van De Gildebrief op te nemen. Hierdoor kunnen de leden zich tijdig bezinnen op de voordracht van (tegen)kandidaten voor de ledenvergadering in april.

Hoewel uit het onderstaande rooster valt op te maken dat er in 1995 geen bestuursmutatie te verwachten is, delen wij U mede dat Gerrit Pouw - na 15 jaar deel van het bestuur te hebben uitgemaakt - tijdens de Contactdag op 22 oktober te Oirschot te kennen heeft gegeven tussentijds af te willen treden. Hierdoor is er een vakature ontstaan, die wij hierbij onder uw aandacht brengen.

Rooster van aftreden				eerste benoeming
naam	datum functie	jaar benoeming	aftreden	
D.J. Braaij	voorzitter	3 april 1993	1997	1979
B.A. van Weel	secretaris	3 april 1993	1997	1985
G.W.M. Barendse	penningmeester	4 april 1992	1996	1984
P.J. de Moes	lid	2 april 1994	1998	1990
G.J. Pouw	lid	4 april 1992	1996	1979
J.A.M. Spruit	lid	2 april 1994	1998	1982
G.Sturkenboom	lid	4 april 1992	1996	1988

Samenstelling van het bestuur per 2 april 1994

OUD WOORDENBOEK

Of wel in ongebruik geraakte woorden

LAADGOEDBORD	Plank langs de wand in een oliemolen waarop het reserve laadgoed staat.	LASBAND	Ijzeren band om diverse molendelen b.v. assen of spillen om deze ter plaatse van een las meer stevigheid te geven.
LANGKWAST	Lange stok met in een van de einden een gat waarin de steel van een kwast gestoken kon worden. Het was in wezen de voorloper van de bokkepoot met lange steel.	LEFTSDRAAIEN	Het linksom draaien van een molen.
LANTAARNSPOOR	Twee evenwijdige lopende latten met daar tussen een smalle gleuf. Door deze gleuf kon het hengel van een handlantaarn gestoken worden. Na een kwartslag draaien van de lantaarn bleef deze op de latten hangen, maar kon ook schuivend van plaats worden veranderd. Een oude vorm van de looplamp.	LEIGOOT	Losse houten goot die gebruikt kan worden om vloeistoffen in de diverse molens naar de gewenste plaats te leiden.
		LEPELREK	Klamp tegen de hekjezijde van de houten roede vlak onder de askop. Hierin werden de rechter bovenhoekstouwen vastgezet. Ze hadden inderdaad enigszins de vorm van een lepelrek.
		LIEMGOED	Al dat gereedschap dat

	werd gebruikt in de papiermolen om de beno- digde lijn te verwerken. Hiertoe behoorden o.a. de lijnketels, roerhouten, lijnmolens enz.	MEEL	Overdrachtelijk gebruikte benaming voor ijzervijlsel of fijne houtsplinters afkomstig van overmatige slijtage.
LOEREM	Holle balk als onderdeel van de schepperij in een pelmolen. Door de uithol- ling draaien de bekers die het te pellen graan naar boven brengen.	METAAL	Legering van rood of geel koper met zilver. Hiervan werden lager- blokken gegoten die onder of naast de tappen van diverse assen en spil- len worden gebruikt.
LOODJESMEEL	Het laatste meel dat van de rijst wordt afgepeld en bewaard wordt in zakjes die met een loodje wor- den verzegeld	MUGGEBEKKEN	Uitdrukking als men na zwaar of rap uitgevoerd werk staat te hijgen.
MALLEMIERING	Een buis van leer of zeil- doek. Wordt gebruikt op al die plaatsen in diverse molens om vloeistoffen door te voeren.	MURW	Men noemt de lijnkoeken murw als ze te zacht zijn t.o.v. de lijnkoeken die men gewoonlijk als eind- produkt verkrijgt. De boeren hadden veel liever harde koeken, daar deze veel minder snel bedierven door het er in trekken van vocht.
MANNENTOUW	Touw dat door een blok loopt en gebruikt wordt om een molemaker naar een plaats te hijsen waar men moeilijk bij kan.		

MOGEN WIJ HET EVEN MET U HEBBEN OVER HET GEZICHT VAN UW BEDRIJF?

Wilhelmina levert bedrijfskleding in vele uitvoeringen, modellen en materialen. Maar ook effektmatten, poetsdoeken, kleefzwabbers en handdoek- en zeepautomaten. Afnames van deze producten en nog vele andere in combinatie met Wilhelmina's unieke huurservice geeft u de zekerheid van altijd schoon en compleet materiaal. Want zeg nu zelf, een onverzorgd bedrijf dat is toch zeker geen gezicht.

Wilhelmina werkt aan schoner werken.

Wilhelmina Textielreiniging bv
Kanaaldijk Zuid-West 9
5706 LD HELMOND
Tel. 04920-35820

Wilhelmina

werkt aan schoner werken

MOLENLANDSCHAP

Uitgeest

UITGAVEN VAN HET GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS T.B.V. DE OPLEIDING

1. HET LESPAKKET

- * Basiscursus
Voor zover gereed. Alle lesstof wordt herschreven en zal de komende jaren verschijnen.
- * Verzamelinformatie
Practisch lesmateriaal
- * Informatie XII
Opbouw van het achtkant en de wipmolen
- * Informatie XX
Kruiwerken
- * Informatie XXI
Weercursus
- * Wieksystemen voor polder- en industriemolens

Bij aanmelding als lid in opleiding dient men dit lespakket aan te schaffen. Het omvat de benodigde theorie bij de opleiding.

De prijs is uiterst laag gehouden en bedraagt f 70,-.

2. TER VERBREDING VAN KENNIS OVER MOLENS HEEFT HET GILDE ONDERSTAAN- DE UITGAVEN BESCHIKBAAR:

- * Informatie XXII
Bovenassen (f 12,50 incl. porto)
- * Informatie XVI
Waarom draaien molens linksom. Waarom helt de bovenas.
De tonmolen (f 12,50 incl. porto)
- * Informatie XIX
Molenaarservaringen (f 10,00 incl. porto)

3. GRATIS UITGAVEN

- * Statuten en Huishoudelijk Reglement
- * Bladen voor de maaluren-boekjes voor leden in opleiding en gediplomeerde leden
- * Examineisen
- * Modelcontract voor vrijwillig molenaars
- * Folder betreffende de diverse Gildeverzekeringen

Voor inlichtingen betreffende opleiding en bestellingen van het bovengenoemde:

De ledenadministratie van het Gilde: Mevr. E.N. Pouw-Schipper

Zwarteweg 70 1412 GE Naarden. Tel. 02159-45428

VOOR DE OPLEIDING AANBEVOLEN LITERATUUR

- * Molens
Ir. F. Stokhuyzen. (kopie op A4 formaat) f 25,- (incl. porto)
- * Opleiding Watermolenaar
Ing. J. den Besten. Te bestellen door storting van f 50,- (incl. porto) op giro 139 754 te Loenen a/d Vecht
- * Zingende Stenen
D.J. Abelskamp f 45,- (excl. porto)
- * Rong Zingende Stenen
D.J. Abelskamp f 45,- (excl. porto)
- * Beide laatste boeken te bestellen via girorek. 148232 t.n.v. Rabobank Midden-Westland
t.g.v. rek. nummer 13.53.85.210 van de penningmeester van de cursuscommissie G. Barendse
te Poeldijk.
- * Bestelt u beide boeken gelijktijdig, dan is de prijs f 99,- (incl. porto)
- * Veiligheid op wind- en
De Hollandsche Molen.
watermolens
f 10,- (incl. porto) via de ledenadministratie

Inleveren copy:

Voor Gildebrief no. 1 (verschijningsdatum 15 maart 1995) dient Uw kopij vóór 1 februari 1995 bij de Gildebrief-redactie binnen te zijn.

HET GILDE VAN

MOLENAARS